

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI HİPOTEZİ GRANGER
NEDENSELLİK TESTİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 2006-2024**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEHER AÇIKGÖZ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEMRA ALTINGÖZ ZARPLI

BİLECİK, 2025

10678459

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

**KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI HİPOTEZİ GRANGER
NEDENSELLİK TESTİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 2006-2024**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEHER AÇIKGÖZ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEMRA ALTINGÖZ ZARPLI

BİLECİK, 2025

10678459

BEYAN

Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları Hipotezi Granger Nedensellik Testi: Türkiye Örneği 2006-2024 adlı yüksek lisans tezi yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

Seher AÇIKGÖZ

....../....../2025

İmza

.....

ÖN SÖZ

Hayatım boyunca bana her adımında destek olan, sevgi ve sabırlarıyla her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Sevgili annem ve babam, bana hayatın en değerli derslerini öğrettiniz; sevgiyle, sabırla ve fedakârlıkla yolumu aydınlattınız. Bugün bu noktaya ulaşmamda en büyük pay sizindir.

Canım ablalarım, her zaman birer rehber oldunuz ve desteğinizi hiç esirgemediniz. Sizlerin varlığı benim için büyük bir güç kaynağı oldu.

Yüksek Lisansa başlamam da en büyük destekçim Sevgili merhum abim İlyas Zehir, seni her zaman kalbimde taşıyacağım. Yokluğun hep bir boşluk olsa da, anılarımız ve öğretilerin bana yol göstermeye devam edecek.

Hayat arkadaşım, eşim. Her zorluğu birlikte göğüslediğimiz, sevgi ve anlayışla büyüttüğümüz yuvamız için sana minnettarım. Her anımda yanımda olduğun ve bana inandığın için teşekkür ederim.

Sevgili oğlum Eren İlyas sen benim en büyük ilham kaynağım oldun. Senin varlığın, hayallerime ulaşmam için en büyük motivasyonumdu.

Bu süreçte akademik rehberliği ve destekleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Doç. Dr. Semra Altingöz Zarplı'ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

Seher AÇIKGÖZ

2025

ÖZET

KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI HİPOTEZİ GRANGER NEDENSELLİK TESTİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ 2006-2024

Ekonomik düzenin sürekli değişkenlik göstermesi, ülkelerin varlıklarını sürdürebilmek için devletlerin sorumluluklarının artmasına neden olmaktadır. Ancak devletlerin en temel sorumluluğu, halkın ihtiyaçlarını karşılamak olarak tanımlanmaktadır. Kamu gelirleriyle finanse edilen kamu harcamalarının sürdürülebilirliğini sağlamak açısından bütçe dengesi kritik bir öneme sahiptir. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarını aşması durumu bütçe fazlası, kamu gelirlerinin kamu harcamalarının gerisinde kalması ise bütçe açığı olarak ifade edilmektedir. Bütçe açığının olduğu durumlarda, kamu harcamalarının yeterli düzeyde gerçekleştirilememesi, halkın refah seviyesinde düşüslere neden olabilir ve bu durum kamu güvenini zedeleyerek ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Bu bağlamda, çalışmada kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki dengenin sağlanmasında hangi unsurun öncelikli olduğu (harcamaların mı yoksa vergilendirmenin mi önce geldiği) araştırılmış; bu kapsamda vergi-harcama, harcama-vergi, mali senkronizasyon ve kurumsal farklılık hipotezlerinin hangisinin geçerli olduğu sınanmıştır.

Çalışmada, Türkiye'nin 2006-2024 yılı ve sonrası kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri hem toplam düzeyde hem de alt kalemler bazında (vergi gelirleri, cari harcamalar, yatırım harcamaları, faiz harcamaları ve faiz hariç bütçe giderleri) tercih edilmesinin temel nedeni, Türkiye'de 2005 yılında mali yapıda gerçekleştirilen yeniliklerdir. 2005 yılında kabul edilen ve 2006 yılında tam anlamıyla yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanunu, kamu maliyesinde şeffaflık, hesap verilebilirlik ve etkinlik gibi unsurların güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanı sıra 2005 yılı, geçiş süreci olduğu için, fiyat istikrarı ve nominal değerlerde oluşabilecek sapmaların en aza indirilmesi amacıyla 2006 yılı sonrası dönem esas alınmaktadır. Ayrıyetten Avrupa Birliği müzakere sürecinin 2005 yılında başlaması ve bu süreçte mali raporlama, bütçe disiplini ve kamu harcamaları alanında gerçekleştirilen yeniliklerin etkilerini gözlemlemek ancak belirli bir süre geçmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenler doğrultusunda çalışmamızın veri seti 2006 - 2024 yıllarını kapsamaktadır.

Analiz sonuçları, Türkiye'de 2006-2024 dönemi için harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Gelirleri, kamu harcamaları, vergi-harcama.

ABSTRACT

GRANGER CAUSALITY TEST OF PUBLIC REVENUES AND PUBLIC EXPENDITURES: THE CASE OF TÜRKİYE 2006-2024

The constantly changing nature of the economic system has led to an increase in the responsibilities of governments to sustain the existence of nations. However, the primary responsibility of governments is defined as meeting the needs of the public. Budget balance is critically important to ensure the sustainability of public expenditures, which are financed through public revenues.

The situation where public revenues exceed public expenditures is referred to as a budget surplus, whereas the case where public revenues fall behind public expenditures is referred to as a budget deficit. In cases of a budget deficit, insufficient public expenditures can lead to a decline in the welfare level of the public, undermine public trust, and create adverse effects on the economy. In this context, the study investigates which factor takes precedence in maintaining the balance between public revenues and public expenditures (whether expenditures or taxation come first). Within this scope, the validity of the tax-spend, spend-tax, fiscal synchronization, and institutional difference hypotheses is tested.

The primary reason for selecting Türkiye's public revenue and expenditure data for the period of 2006–2024 and beyond—both in aggregate and by subcategories (tax revenues, current expenditures, investment expenditures, interest expenditures, and non-interest expenditures) is the financial reforms implemented in 2005. The Public Financial Management and Control Law No. 5018, enacted in 2005 and fully enforced in 2006, laid the foundation for strengthening transparency, accountability, and efficiency in public finance. Moreover, since 2005 was a transitional period, the post-2006 period has been prioritized to minimize potential distortions in price stability and nominal values. Additionally, as Türkiye's EU accession negotiations began in 2005, assessing the impact of fiscal reporting, budget discipline, and public expenditure reforms necessitates a certain passage of time. Based on these considerations, the dataset for this study covers the years 2006–2024.

The analysis results indicate that the expenditure-revenue hypothesis holds for Turkey during the 2006–2024 period.

Keywords: Public Revenue, public expenditure, tax-expenditure.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI

1. Kamu Gelirleri Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri	4
1.1. Kamu Gelirleri Çeşitleri.....	6
1.1.1.1. Vergi Gelirleri	6
1.1.1.2. Harç Gelirleri	11
1.1.1.3. Borçlar	11
1.1.1.4. Şerefiye Gelirleri	11
1.1.1.5. Fonlar	12
1.1.1.6. Parafiskal Gelirler	13
1.1.1.7. Borçlanma Gelirleri	13
1.1.1.8. Para ve Vergi Ceza gelirleri	14
1.1.1.9. Mali Tekeller	14
2. Kamu Harcamaları Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri	15
2.1. İdari Sınıflandırma	16
2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma	16
2.3. Ekonomik (iktisadi) Sınıflandırma.....	17
2.3.1. Cari Harcamalar.....	17

2.3.2. Yatırım Harcamaları.....	18
2.3.3. Transfer Harcamaları.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI İLE İLGİLİ ALTERNATİF HİPOTEZLER VE LİTERATÜR TARAMASI

1. Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları İle İlgili Alternatif Hipotezler.....	22
1.1. Vergi -Harcama Hipotezi	22
1.2. Harca –Vergi Hipotezi	24
1.3. Mali Senkronizasyon (Mali Uyum) Hipotezi.....	25
1.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi	26
2. Literatür Taraması	27
2.1. Vergi- Harcama Hipotezi İle İlgili Çalışmalar.....	27
2.2. Harcama- Vergi Hipotezi İle İlgili Çalışmalar.....	28
2.3. Mali Senkronizasyon Hipotezi İle İlgili Çalışmalar.....	30
2.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi İle İlgili Çalışmalar	31
2.5. Birden Fazla Ülke İçin Gerçekleştirilen Çalışmalar	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ, EKONOMETRİK SÜREÇ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

1. Veri Seti, Ekonometrik Süreç ve Ekonometrik Yöntem	37
1.1. Birim kök (Durağanlık) Testleri.....	37
1.1.1. Augmented Dickey-Fuller Testi (ADF)	38
1.2. Granger Nedensellik Analizi.....	39
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	46
KAYNAKÇA	52

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1. Kamu gelirleri ve toplam bütçe verileri tablosu	8
Tablo 1.2. Kamu harcamaları ve toplam harcamalar tablosu	20
Tablo 2.1. Vergi- Harcama Hipotezi Literatür Özeti	28
Tablo 2.2. Harcama- Vergi Hipotezi Literatür Özeti	31
Tablo 2.3. Mali Senkronizasyon Hipotezi Literatür Özeti	33
Tablo 2.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi Literatür Özeti	34
Tablo 2.5. Birden Fazla Ülke için Yapılan Çalışmaların Literatür Özeti.....	37
Tablo 3.1. Analizde yer alan veriler ve kaynakları	38
Tablo 3.2. Logaritmik değişkenler düzey değerleri ve 1.farkı için ADF test sonuçları	40
Tablo 3.3. Granger nedensellik model tablosu	41
Tablo 3.4. Granger nedensellik analizi sonuç örnek tablosu	42
Tablo 3.5. VAR granger nedensellik testi sonuçları	43
Tablo 3.6. Granger nedensellik analiz sonuçları	46

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. Vergi Türlerinin Sınıflandırılması7

Şekil 2.1. Kamu gelirleri ve harcama türleri arasındaki ilişkiler şeması..... 45

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag Model (Dağıtılmış Gecikmeli Otoregresif Model)
ADF	: Augmented Dickey-Fuller (Birim Kök Testi)
BAP	: Bilimsel Araştırma Projeleri
DOLS	: Dynamic Ordinary Least Squares (Dinamik En Küçük Kareler)
E.K.K	: En Küçük Kareler Yöntemi
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
ECM	: Error Correction Model (Hata Düzeltme Modeli)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HMB	: Hazine ve Maliye Bakanlığı
HSİAO	: Hsiao Nedensellik Testi
LOGVERG	: Vergi Gelirleri'nin logaritması
LOGPDG	: Personel Giderleri'nin logaritması
LOGSERG	: Sermaye Giderleri'nin logaritması
LOGFAG	: Faiz Giderleri'nin logaritması
LOGFAHG	: Faiz Hariç Bütçe Giderleri'nin logaritması
NARDL	: Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Model
KDV	: Katma Değer Vergisi
PP	: Phillips-Perron (Birim Kök Testi)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
VAR	: Vektör Otoregresif Model
VECM	: Vector Error Correction Model

GİRİŞ

Ekonomik büyüme, istihdam ve üretim oranlarını artırarak ülkeleri, maliye politikalarını büyümeyi destekleyici stratejiler geliştirmeye yönlendirmektedir. Bütçe açıklarının kontrol altında tutulması, ekonomik istikrarı doğrudan etkileyerek sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bütçe açıklarının kontrol altında tutulmasının sonucunda mali disiplinin korunmasına ve ekonomik kaynakların etkin kullanılmasına olanak sağlanmaktadır. Devletler bütçe açıklarını kontrol etmede zorluklar yaşamaktadır. Bütçe açıklarının kontrolü için çeşitli maliye politikaları uygulanmaktadır. Uygulanan ve uygulanması planlanan maliye politikaları, kamu gelirleri ve kamu harcamaları analizleri ile belirlenmektedir.

Bütçe açıklarının azaltılmasına yönelik farklı alternatif teoriler olmasının yanında ortak kabul gören görüş azalan bütçe açıklarının ekonomik büyümeye pozitif etki sağlayacağı yönündedir. Kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki farktan ortaya çıkan bütçe açığı kavramını açıklamak üzere literatürde dört farklı hipotez yer almaktadır. Bu hipotezler vergi-harcama, harcama-vergi, mali senkronizasyon ve mali tarafsızlık olarak literatürde yer almaktadırlar.

Friedman, Buchanan ve Wagnerin savunduğu vergi- harcama hipotezi, kamu gelirlerinde meydana gelen bir birim artış ya da azalışın kamu harcamalarını doğrudan etkileyeceği yönünde bir görüş ortaya koymaktadır. Öte yandan, Peacock, Wiseman ve Barro'nun savunduğu harcama – vergi hipotezi ise kamu harcamalarında meydana gelen bir birimlik artış/azalışın kamu gelirlerini etkileyeceği görüşünü savunmaktadır. Her iki hipotez de kamu gelirleri ve kamu harcamalarının karşılıklı etkileşim içerisinde olduklarını ifade etmektedir.

Musgrave, Meltzer ve Richard savunmuş olduğu mali senkronizasyon hipotezi, kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin içerisinde birlikte hareket ettikleri görüşünü öne sürmektedir. Baghestani ve McNown tarafından savunulan mali tarafsızlık hipotezi ise kamu gelirleri ve kamu harcamalarının birbirlerini etkilemeden hareket ettikleri görüşü savunulmaktadır.

Literatürde yer alan bu dört hipotez bütçe açığının nasıl oluştuğunu ve kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında ki ilişkinin nasıl şekillendiğini farklı bakış açılarıyla ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, 2006: 01-2024: 09 dönemine ait kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kamu gelirleri ve kamu harcamaları kavramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kamu gelirleri, devletin ekonomik faaliyetlerini finansmanı için kullandığı vergi, harç ve diğer gelir kaynaklarını kapsarken; kamu harcamaları, bu gelirlerin kamu hizmetleri sunumu ve ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda harcanmasını ifade etmektedir.

İkinci bölümde ise çalışmamızda geçerliliği sınanan hipotezlere (harcama-vergi hipotezi, vergi-harcama hipotezi, mali senkronizasyon hipotezi ve kurumsal farklılık hipotezi) yer verilmiş ve bu hipotezler tanımlanmıştır. Bu hipotezlerin teorik altyapısı literatürden örneklerle desteklenerek sunulmuştur. Ayrıca, daha önce bu alanda yapılmış önemli akademik çalışmaların özetine de yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkısı vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde, kamu gelirleri ve kamu harcamaları konusundaki akademik literatürün özeti sunulmuş; ayrıca kullanılan veri seti ile analiz yöntemleri tanımlanmıştır. Analizde kullanılan veri seti, 2006:01-2024:09 dönemine ait aylık kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerinden oluşmaktadır. Bu veriler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Hazine ve Maliye Bakanlığı gibi resmi kurumlardan temin edilmiştir. Granger nedensellik analizi yöntemi kullanılarak kamu gelirleri ile harcamaların birbirini etkileyip etkilemediği test edilmiştir. Analiz sürecinde veri setinin durağanlık testi (ADF testi) ve uygun gecikme uzunluklarının belirlenmesi gibi ön işlemler uygulanmıştır.

Sonuç bölümünde ise analiz sonuçları değerlendirilmiş ve bu bulgular ışığında genel bir tartışma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI

Bu bölümde, çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan kavramlar kapsamında kamu gelirleri, kamu harcamaları ve alt kalemlerin tanımı yapılacaktır.

1. Türkiye’de Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları

Devlet ekonomik faaliyetlerini yerine getirmek, kamu hizmetlerini gerçekleştirmek, yatırım harcamalarını yapmak ve halkın refah seviyesini yükseltmek için harcamalar gerçekleştirmektedir (Bulutoğlu, 2002: 337). Devletin yerine getirme sorumluluğunu üstlendiği kamu hizmetlerinin maliyeti kamu harcamaları olarak adlandırılmaktadır (Aksoy, 1998: 91).

Kamu gelirlerinin kaynaklarını vergi gelirleri, harçlar, resimler, parafiskal gelirler ve fonlar oluşturmaktadır ancak bu gelir kaynaklarının içerisinde en büyük payı vergi gelirleri almaktadır (Şener, 1998: 189). Devletin temel görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi amacıyla yasal çerçevede elde ettiği gelirler kamu gelirlerini oluşturmaktadır (Eğilmez, 2016: 46). Kamu gelirlerinin gelişimi devletin mali sürdürülebilirliğini ve toplum refahını sağlamak açısından önem arz etmektedir (Telli, 2021). Ekonomik büyüme, vergi tabanının genişlemesinden, vergi verimliliğinden ve kamu gelirlerinin gelişiminden direkt olarak etkilenmektedir. Etkin vergi politikalarının sosyal refahın sağlanması ve verimli kaynak kullanımı açısından etkisi büyüktür.

Devletleri oluşturan unsurlardan olan insan topluluğu ve siyasi otoritenin etkileşimini ifade eden kamu gelirleri ve kamu harcamaları öncelerde toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere kullanılmaktaydı. Fakat gelişen, değişen dünya düzeni ülke ekonomilerinde de etkisini göstermiş ve ihtiyaçların finansmanı üzere kullanılan kamu gelirleri ve kamu harcamaları ekonomi politikası araçları haline gelmiştir (Aslıkara, 2019: 2). Kamu gelirlerinin sağlanması kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Gelir arttıkça harcamalar artmaktadır. Ülke ekonomilerine göre gelir ve harcama kalemleri değişiklik göstermektedir. Ülke Milli Gelirinin üçte birini oluşturan kamu gelirleri, kamu harcamalarını finanse etmek için kullanılarak ülke ekonomisine geri kazandırılmaktadır (Akdoğan, 1997: 87).

Gelişmiş ülke ekonomilerinde kamu harcamalarının payı gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha düşüktür. Gelişen özel sektör ülke için gerekli hizmetleri etkin bir şekilde sunmakta ve bu durum, kamu harcamalarının ülke ekonomisindeki etkinliğini azaltmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde, özel sektör tarafından gerçekleştirilen hizmet yetersizliği

kamu harcamalarını zorunlu hale getirmektedir. Burada karşımıza keynesçi yaklaşım çıkmaktadır ve bu durum gelişmekte olan ülke ekonomilerinde müdahaleci devlet anlayışını beraberinde getirmektedir (Aslıkara, 2019: 69).

1.1. Kamu Gelirleri Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri

Devletin yetkili kişi ve kurumları tarafından tahsil edilmesi ile sağlanan mali kaynaklar kamu gelirleri olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 1997: 99). Devlet harcamalarını finanse edebilmek için mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır, bu mali kaynaklar 'kamu gelirleri' adını almaktadır. Kamu gelirleri denildiğinde akla ilk olarak vergi gelirleri gelmektedir ancak vergi bu kaynaklardan sadece biridir. Kamu gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin payı yüksektir. Devletler özel sektörlerden farklı olarak yasalara dayanarak gelir elde edebilmektedirler. Ek olarak devletler gerekli durumlarda özel sektör hizmetleri sağlayarak gelir oluşturabilirler (Pınar, 1992: 287-289).

Ülkelerin ekonomik varlığını oluşturan temel taşlardan biri olan kamu gelirleri en genel tanımı ile devletin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve varlığını sürdürmek üzere yapacağı harcamaların finansmanını sağladığı çeşitli kaynaklardır. Devletin kamu gelirlerini toplamasının temelinde kamu giderlerini karşılamak yer almaktadır. Devlet kamu giderlerini karşılarken sosyal adaletsizliklerin giderilmesi ve ekonomide istikrar sağlanması alanında da etkindir. Kamu gelirlerinin arasında en etkin rolü vergi gelirleri almaktadır (Karaca, 2021: 151).

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi Kanunu'nun 3. maddesinin (i) bendinde, "Kanunlara dayanarak toplanan vergi, resim, harç, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler; faiz, zam ve ceza gelirleri; taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelir ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler; borçlanma araçlarının primli satışı yoluyla elde edilen gelirler; sosyal güvenlik primi kesintileri; alınan bağış ve yardımlar ile diğer gelirler" olarak tanımlanmaktadır (5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu md. 3).

5018 sayılı kanunla kamu gelirlerine yasal nitelik kazandırılmaktadır. Kazandırılan yasal nitelik devlete ve mükellefe farklı avantajlar sunmaktadır.

Gelirlerin yasal nitelik kazanmasının devlete kazandırdığı avantajlar;

- Gelirler ile harcamalar arasındaki dengenin sağlanması, mali disiplini sağlarken kontrol kolaylığı sağlamaktadır.
- Kaynakların toplanması ve hizmetlerin daha açık şekilde gerçekleştirilmesi hesap verilebilirliği kolaylaştırmaktadır.

- Vergilerin dışında başka gelir kalemlerinin oluşumu gelir çeşitliliğini artırmaktadır.
- Yasal çerçevede düzenli vergi toplanması, sürekli gelir sağlanması etkin bütçe planlaması yapılmasını sağlamaktadır.

Gelirlerin yasal nitelik kazanmasının mükelleflere kazandırdığı avantajlar;

- Gelirlerin toplanma ve mükellefiyet koşulları açısından hukuki güvence sağlanmaktadır.
- Mükelleflerin eşit ve adil bir şekilde vergilendirilmeleri, vergilerin zamanında ödenmesi açısından adil vergi sisteminin uygulanmasına katkıda bulunmaktadır.
- Gelir ve harcama süreçlerinin gerçekleştirilmesi, kamu yönetimi açısından açıklık ve bilgi edinme süreçlerinin etkin gerçekleştirilmesini mümkün kılar.
- Elde edilen gelirlerin hizmet alanında nasıl dağıtıldığına dair açıklık sosyal adaletin sağlanmasını etkilemektedir.

Kamu gelirleri farklı kriterler dikkate alınarak sınıflandırılabilirler. Bu kriterlere örnek kamu gelirin cibri olup olmadığı, kaynak niteliği, gelirin sürekli olup olmadığı verilebilir (Karadeniz, 2019:4).

Bireyin rızasına bakılmaksızın, kamu kurumları tarafından belirlenen tutarla gerçekleştirilen mali ödemeler cibri kamu gelirleri olarak tanımlanmaktadır. Cibri kamu gelirleri, kanuni zorunluluk taşımaktadır ve mükellefler bu ödemeleri gerçekleştirmekle yükümlüdürler. Bu kamu gelirlerine örnek olarak vergi, resim, harç ve şerefîyeler gösterilebilir (Karadeniz, 2019).

Cibri olmayan kamu gelirleri ise herhangi bir kanuni zorunluluk olmaksızın gönül rızası ile gerçekleştirilen mali ödemelerdir. Devlet taşınmazlarının kira gelirleri, bağışlar, yardımlar ve devlet mallarının satışı cibri olmayan kamu gelirleri örnekleridir (Pehlivan, 2018).

Devletin hangi faaliyetler aracılığıyla kamu geliri sağladığını konu edinen sınıflandırma, kaynak niteliğine göre sınıflandırmadır. Söz konusu sınıflandırma çeşidi finansman faaliyetlerinin türlerini belirlemeye, mali yönetimin kolaylaştırmaya ve mali politikaların geliştirilmesine olanak sağlamaktadır (Özdemir, 2020: 25). Kamu harcamalarının istikrarlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için kaynakların sürekli olması önem arz etmektedir. Bu sınıflandırmada kamu gelirlerini sürekli kamu gelirleri ve geçici kamu gelirleri olarak sınıflandırılmaktadır. Devlet bütçesine düzenli olarak kaynak sağlayan gelirler sürekli gelirler olarak tanımlanabilir. Vergiler sürekli gelir kalemleri içerisinde büyük paya sahiptirler.

Dönemsel olarak, gerçekleştirilen faaliyetlerle artıp- azalan gelir kalemlerini geçici gelirler olarak sınıflandırmak yerinde bir tanım olacaktır. Geçici gelir kalemlerine bağışlar, yardımlar ve borçlanma gelirleri örnek oluşturmaktadır.

1.1.1. Kamu Gelirleri Çeşitleri

Kamu harcamalarının ana finansman kaynağı olan kamu gelirleri, ekonomik ve maliye politikalarını doğrudan etkilemektedir. Bu gelirler, kamu tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamakla birlikte ekonomik istikrarı ve gelir dağılımını da şekillendirmektedir. Kamu gelirleri, elde edilme yöntemlerine ve kaynaklarına göre kategorilere ayrılmaktadır. Her bir kamu geliri türü kamu bütçesi ve ekonomik yapı üzerinde farklı etkilere sahiptir.

Çeşitli kaynaklardan sağlanan kamu gelirleri; vergi gelirleri, resim gelirleri, harç gelirleri, fonlar, diğer gelirler, parafiskal gelirler, para ve vergi ceza gelirleri, borçlanma gelirleri, şerefiye gelirleri ve mali tekeller olarak ayrılmaktadır. Bu kaynaklardan elde edilen gelirler, kamu hizmetlerinin devamlı ve sürdürülebilir bir şekilde ilerlemesini sağlamaktadır.

1.1.1.1. Vergi Gelirleri

Devlet tarafından toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla çeşitli mal ve hizmet üretilmesi gerekmektedir. Artan toplum ihtiyaçları, kamu hizmetlerinin çeşitlerini artırırken, kapsamını da genişletmektedir. Mevcut kamu gelirlerinin artan kamu harcamalarını karşılayamaması beraberinde bütçe açıklarını getirmektedir. Kamu harcamalarına finansman sağlanması amacıyla farklı finansman kaynaklarına başvurulmaktadır, bu finansman kaynaklarının başında vergiler yer almaktadır.

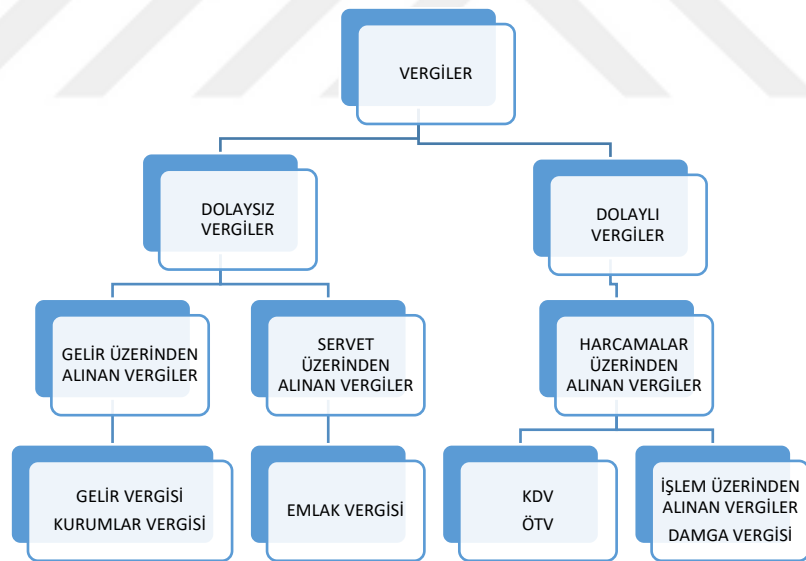
Musgrave göre devletin kamu harcamaları finansmanını sağlamak amacıyla karşılıksız olarak tahsil ettiği ödemeler vergi gelirleridir (Musgrave ve Musgrave 1989). Kamu gelirleri içerisinde en büyük pay vergi gelirlerine aittir. Kamu harcamalarının finansmanında öncelikli olarak vergi gelirlerine başvurulmaktadır. Ancak, vergi gelirlerinin yetersiz kaldığı durumlarda, devlet alternatif finansman kaynaklarına yönelmektedir. Bu kapsamda, borçlanma, harçlar, para cezaları, devletin sahip olduğu varlıkların gelirleri ve özelleştirme gelirleri gibi alternatif gelir kalemlerine başvurulmaktadır (Noyan ve Samancı, 2023: 1).

Vergileri diğer gelir türlerinden ayıran en önemli özellikleri zorunlu ve karşılıksız olmalarıdır (Öner, 1986: 41). Vergilerin zorunlu ve karşılıksız olması devlet tarafından belirlenen yasal çerçevede herhangi bir karşılık beklemeden katlandıkları mali ödemelerdir.

Türkiye Ekonomisinde en aktif rolü gelir ve servet üzerinden alınan vergiler, katma değer vergisi, satış vergisi ve diğer tüketim vergileri almaktadır (Karadeniz, 2017: 7). Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergilerden meydana gelen vergi yüküne mükellefler katlanırken, tüketim vergilerinden meydana gelen vergi yüküne tüketici katlanmaktadır (Şener, 1998: 190).

Vergilerin temel amacı kamu harcamalarına finansman sağlamaktır. Finansman sağlanması amacıyla belirlenen vergiler kamu hizmetlerin devamlılığı, ekonomik istikrarın sağlanması ve toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi açısından önem arz etmektedir.

Türk vergi sisteminde vergiler için farklı sınıflandırma yöntemleri bulunmaktadır. Vergiler dolaylı ve dolaysız vergiler olarak sınıflandırıldıktan sonra gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ve harcamalar üzerinden alınan vergiler olmak üzere üç başlık altında detaylandırılmaktadır (Bilici, 2013: 24).

Şekil 1.1. Vergi türlerinin sınıflandırılması

Kaynak: (Bilici, 2013: 24; Eğilmez, 2016: 78)

Türk vergi sistemi harcamalar üzerinden alınan vergilere dayanmaktadır. Vergi gelirlerinin %35 'ini dolaysız vergiler oluştururken %65 'ini dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Dolaylı vergilerinde %91'lik kısmını harcamalar üzerinden alınan vergiler oluşturmaktadır. Kalan %9'luk dilimi ise işlem üzerinden alınan gelirler oluşturmaktadır (Eğilmez, 2016: 78).

Hazine ve Maliye Bakanlığının bütçe istatistiklerine göre 2022 yılında vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı %61’ken 2023 yılında %65’e yükselmiştir. 2023 yılında dolaylı vergilerin içerisinde en yüksek pay KDV ve ÖTV gelirlerine aittir. 2023 yılında KDV’nin dolaylı vergi gelirleri içerisinde ki payı %49’ken ÖTV’nin dolaylı vergi gelirlerinin %20’sini oluşturmaktadır.

Tablo 1.1. Kamu Gelirleri ve Toplam Bütçe Verileri Tablosu

Yıllar/ Gelir Türü	Gelir Vergisi (bin TL)	Kurumlar Vergisi (bin TL)	KDV (dahilde- ithalde) (bin TL)	ÖTV (bin TL)	Diğer Gelirler (faizler, paylar, cezalar) (bin TL)	Toplam Vergi gelirleri (bin TL)	Toplam Bütçe (bin TL)
2006	28.982.977	11.157.710	41.336.800	36.926.175	19.439.351	137.480.292	168.546.745
2007	34.447.311	13.750.876	43.285.707	39.110.505	15.706.237	152.835.111	184.802.653
2008	38.029.985	16.905.045	46.776.908	41.831.723	17.125.849	168.108.960	2 03.026.914
2009	38.445.864	18.022.830	46.986.885	43.619.794	23.057.791	196.313.308	208.610.436
2010	40.392.222	20.924.891	62.533.282	57.285.121	21.114.218	172.440.423	246.051.496
2011	48.807.078	26.992.793	78.641.796	64.188.786	19.739.446	253.809.179	286.554.013
2012	56.493.510	29.017.423	81.572.202	71.705.544	22.707.958	278.780.848	320.535.674
2013	63.760.471	28.987.723	100.720.999	85.461.234	23.494.189	326.125.253	376.105.352
2014	73.899.428	32.304.422	102.509.138	91.073.807	28.293.680	352.436.834	409.191.031
2015	85.755.807	33.388.149	121.070.300	105.922.766	26.559.583	407.818.455	464.187.530
2016	96.604.804	42.969.665	130.822.451	120.401.507	34.909.844	459.001.741	533.202.564
2017	112.398.675	52.905.421	155.220.601	138.328.315	35.431.909	536.047.658	607.215.045
2018	138.985.968	78.672.494	178.466.187	133.901.088	71.267.921	621.310.598	729.116.968
2019	162.694.577	78.827.578	180.316.251	147.128.536	63.256.823	673.314.567	848.385.930
2020	158.814.288	105.047.373	230.712.091	207.283.154	88.434.090	833.062.294	1.000.038.914
2021	219.632.496	177.970.234	385.328.747	205.392.346	121.226.649	1.164.808.943	1.369.503.450
2022	356.454.447	507.451.93	754.100.320	419.791.080	236.809.976	2.353.285.988	2.740.572.813
2023	694.014.281	786.313.527	1.454.975.154	928.194.803	408.974.140	4.500.865.586	5.097.145.003
2024	1.016.622.297	672.070.274	1.664.394.702	998.835.034	563.498.433	5.134.058.528	5.927.487.902

Kaynak: (EVDS, 2024)¹

¹ 2020 ve 2022 yılları bütçe kanunu’nda mahalli idare ve fon payları ile red ve iadeler dahil olduğundan aynı baza getirmek için rakamlara mahalli idare ve fon payları ile red ve iadeler dahildir. 2021 ve 2022 yılları vergi gelirleri içerisindeki gelir vergisi tevkifat rakamına asgari geçim indirimi tutarı dahildir.

Araştırmacı tarafından Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yayımlamış olduğu ekonomik veriler ile oluşturulan tabloda 2006-2024 yılları arasında gerçekleşen gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, diğer gelirler ve toplam bütçe gelirleri yer almaktadır. Tablo 1.1.'de yer alan gelir kalemleri araştırmaları en çok etkileyen ve toplam bütçe gelirleri içerisinde en büyük paya sahip olan gelir kalemleri olduğu için tercih edilmiştir. Tablo 1.1. incelendiğinde 2006-2024 yılları arasında verilerin farklı oranlarla sürekli arttığı gözlemlenmektedir.

2006 yılında yürürlüğe konulan Vergi Reformu kayıt dışı ekonominin önlenmesi, vergi kaçakçılığının azaltılması ve verginin tabana yayılarak etkinliğinin artırılmaya çalışılması açısından önemli bir adım olmuştur. 2007 yılında ABD'de etkilerini göstermeye başlayan finansal kriz, 2008 yılında dünyayı etkileyen küresel finansal kriz haline gelmiştir. Bu kriz, Türkiye'de de tarım ve sanayi gibi gelişmekte olan sektörleri de büyük ölçüde etkilemiştir. Krizin ekonomik etkilerini en aza indirmek isteyen ülkeler, maliye politikalarında çeşitli değişikliklere gitmişlerdir. Ekonominin iyileştirilmesi, krizin etkilerinin atlatılma amacıyla zorunlu karşılık oranları artırılmış ve faiz ödemeleri kaldırılmıştır. Bu yeni uygulamalara ek olarak vergi borçlarının taksitlendirilmesi imkanı, ÖTV ve KDV vergi oranları düşürülmesi sağlanmıştır (Bahçe ve Beyazıt, 2023).

2006'dan 2022 yılına kadar geçen süreçte kamu gelirleri arasında ki en yüksek payın KDV 'ne ait olduğu görülmektedir. KDV'nin toplam bütçenin yaklaşık olarak 3 te 1 ini oluşturduğunu ve bu istikrarını koruduğunu ifade edebiliriz. Bu yüksek oranın nedeni olarak KDV'nin geniş uygulama alanına sahip olması (Smith vd. 2011:3-4) dolaylı vergi olması, tahsilatı'nın kolay olması artan tüketim harcamaları ve dış ticaretin ülke ekonomisi üzerinde ki etkinliği gösterilebilir.

Diğer vergi oranlarına bakıldığında ÖTV ve gelir vergisi birbirini takip etmektedir. 2006-2007 yılları ÖTV'nin yüksek olduğu yıllarken 2008-2009 yıllarında gelir vergisi daha yüksek seyretmektedir. Burada 2008 Küresel Ekonomik krizinin tüketici güvenliğini sarsması özel tüketim harcamalarının azalmasına neden olmaktadır, ancak hane halkı gelirine dayalı olarak tahsil edilen gelir vergisi artış oranını korumaktadır. Ek olarak 2009 yılında ekonomiyi canlandırmak için gerçekleştirilen ÖTV indirimleri ve gelir vergisinin uygulama tabanının daha geniş olması kriz döneminde ÖTV'nin toplam bütçe içerisindeki payının diğer vergi türlerine

Yukarıda oluşturduğumuz tabloya çalışmalarda en çok karşılaşılan ve gelir içerisinde yüksek paya sahip olan vergi çeşitleri eklenerek oluşturulmuştur.

göre düşük kalmasına sebebiyet vermektedir. 2010-2017 yılları arasında gelir vergisi ve özel tüketim vergisi birbirini takip etmektedir.

Ancak 2018 yılında Türkiye’deki özel sektör ve kamu da çalışanların sayısındaki artış, asgari ücret ve genel ücret seviyelerindeki artışlar ile vergi matrahının genişlemesi, artan mükellef sayısı, vergi kaçakçılığıyla ilgili çalışmaların artırılması ve artan enflasyon oranları gelir vergisi tahsilatlarını artırarak toplam bütçedeki payını yükseltmiştir.

2019 yılında önceki yıllarda olduğu gibi vergi gelirleri KDV, GV, ÖTV ve KV olarak sıralanmaktadır. 2019 yılında devlet yetkilileri vergi tahsilatlarını artırmaya yönelik politikalar gerçekleştirmişlerdir, bu durum vergi gelirlerinin toplam bütçe içindeki payını artırmıştır. Tüketici harcamalarındaki artışlar vergi gelirlerini artırmıştır. İthal ürünlere uygulanan KDV ile tütün ve akaryakıt sektöründe gerçekleştirilen vergi artışları devlet gelirlerini pozitif yönde etkilemiştir. Kamu ve özel sektör çalışanlarının maaş artışları gelir vergisinde artışa neden olurken ülkede artan işsizlik oranları ve yükselen enflasyon gelir vergisinde gerçekleşmesi beklenen artışı kısmi olarak engellemiştir.

2020 yılında da toplam bütçe gelirlerinde en yüksek pay KDV’ne ait olduğu görülmektedir. COVID-19 pandemisinin etkileriyle azalan kamu gelirlerini artırmaya yönelik farklı politikalar gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında vergi gelirlerinde ÖTV gelirlerinde artış görülmesinin temel nedeni döviz kurunda meydana gelen dalgalanma olduğu söylenebilir. TL’nin değer kaybetmesi sonucu artan otomobil fiyatları alınan ÖTV’lerini de yükseltmektedir.

2021 yılında da ülke ekonomisinde COVID -19 pandemisinin etkileri devam etmektedir. Devlet tarafından bireylere ve işletmelere COVID-19 pandemisinin etkilerini azaltmaya yönelik destekler sağlandı (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2021).

2022 yılı kamu gelirleri incelendiğinde KDV’den sonra Kurumlar vergisi gelirlerinin arttığı görülmektedir. Bu gelir kalemindeki artışın temel nedeni olarak COVID-19 pandemisi sonrası ihracat gelirleri, enflasyonla artan fiyatlar ve kurumlar vergisinin oranının yüksek olması gösterilebilir. COVID-19 pandemisi sürecinde eklenen yeni vergiler ve sektörel olarak değişen vergi oranlarından sağlanan gelir vergi gelirlerini artırmıştır.

Genel olarak bakıldığında vergi gelirlerinde artışlar görülmektedir. Vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirleri içerisindeki payı ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumlara göre değişmektedir. Ancak tabloda da görülmektedir ki ülkenin en önemli finansman kaynağını vergi gelirleri oluşturmaktadır.

1.1.1.2. Harç Gelirleri

Toplumsal veya bireysel yarar sağlanması amacıyla alınan hizmetin karşılığında kamu kurum ve kuruluşlarına ödemekle zorun olduğumuz bedeller harç gelirlerini ifade etmektedir. Ödenen harçlar karşılığında hizmet elde edildiği için harçlar karşılıklı kamu gelirleridir. Harçlar vergi gelirlerinin tersine ödeme gücüne göre alınmamaktadır (Karaca, 2021: 156).

Harçlarda katlanılan mali yükümlülüğün karşılığı hizmettir ve hizmet ile mali yükümlülük denk olma durumu söz konusudur (Şener, 1998: 42). Vergilerde öne çıkan cebirlik unsuru burada söz konusu değildir. Talep edilen hizmetten vazgeçilmesi durumunda söz konusu harç için katlanması gereken mali yükümlülük ortadan kalkmaktadır (Nadaroğlu, 198: 194).

1.1.1.3. Resim Gelirleri

Bir işlemin gerçekleştirilmesi için kurumdan alınan izin karşılığı olarak kurum tarafından temin edilen parasal değerlerdir (Kaya, 2021). Resim gelirleri çeşitli şekillerde gelire dönüşmektedir. Zaman zaman harç ve vergi olarak işlem görmektedir. Resim kavramı ödenen ücret karşılığında kazanılan bir hakkı ifade etmektedir (Akdoğan, 1997: 91). Avlanma ve ruhsat resmi, eğlence resmi, damga resmi, ulaştırma ve altyapı resmi ve trafik resmi sıklıkla karşılaşılan resimlerdir.

Çoğunlukla yerel yönetimler tarafından alınmaktadır (Öner, 1986: 43). Vergi ve resim arasında ki en büyük fark resim gelirleri hizmet karşılığı alınmaktadır (Öztürk, 2020). Resimler bazen karşılıksızda alınabilmektedirler.

Resim gelirleri ile harçlar bazı işlemlerde benzerlik gösterebilmektedirler. Resim gelirleri hizmet karşılığı değil gerçekleştirilmek istenilen eyleme izin alındığı durumlarda ödenmektedir (Erginay, 1976: 14).

1.1.1.4. Şerefiye Gelirleri

Şerefiye bir anlam olarak değer kazandırma olarak tanımlanabilir (Balaban, 2006: 49). Kamu tarafından gerçekleştirilen hizmetler sonucunda mevcut varlığın değer kazanması ve bunun bir karşılığı olarak mal sahibi tarafından katlanılan mali yüküdür.

Yapılan yeni yollar, mevcut yolları iyileştirme ve parklar inşa etme gibi belediye faaliyetleri çevrede bulunan taşınmazların değerini artırmaktadır. Bu değer artışından dolayı mülk sahiplerinden tahsili gerçekleştirilen şerefiye gelirleri, belediyelere mali kaynak sağlamaktadırlar. Bu şekilde, mülk sahipleri taşınmazlarına değer kazandırırken belediyeler yapmış olduğu kamu harcamalarını bir kısmını finanse etmiş olmaktadır (Balaban, 2006: 60).

Şerefiye gelirlerinin hizmet karşılığı ödeniyor olması harçlarla benzerlik göstermektedir. Ancak mal sahibinin talebi olmadan aldığı bu hizmete karşılık ödeniyor olması iki gelir arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır (Erginay, 1976: 14). Şerefiye gelirleri cebri yükümlülüktedir (Öner, 1946: 43). Gerçekleştirilen altyapı ve geliştirme çalışmaları sonucunda şerefiye gelirleri sanayileşmiş ülkelerde yaygın şekilde görülmektedir (Öner, 1986: 44).

1.1.1.5. Fonlar

Belirli kaynağı bulunan, yasal dayanağı olan ve ihtiyaç olduğu zamanlarda kullanılmak üzere kenara ayrılan mali kaynaklardır. Fonlardan sağlanan kaynakların harcamalarının daha kolay yapılabilmesi ve karar alma sürecini hızlandırıcı etkisi, kamu kesiminde kullanımını artırmaktadır (Akman, 2011).

Fonlara genellikle, bütçe sınırlarını aşmak, merkezi otoriteyi güçlendirmek, harcama esnekliği sağlamak ve karar verme süreçlerini hızlandırmak amacıyla başvurulmaktadır. Fonların avantajları arasında denetimlerden kaçınmak ve mükelleflerin tepkilerinden kaçınmak da yer almaktadır (Emek, 1992:2).

Fon sistemi uygulamaları, kamu hesap düzeni ile belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, fonların etkin bir şekilde yönetilmesi ve denetlenmesi konusunda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu durum kamu mali yönetiminde aksaklıklara neden olmaktadır. Ayrıca, fonların günümüzdeki kullanımı, önceki dönemlere kıyasla önemli ölçüde azalmıştır (Akdoğan, 2019).

Kamu bütçesinden farklı olarak, belirli ekonomik ve sosyal hizmetlerin finansmanını sağlamak amacıyla kurulan bağımsız kurumların gelirleri de "fon" olarak adlandırılmaktadır. Bu tür fonlar, kamu bütçesine ek gelir sağlama işlevi görmektedir. Fonlar, genellikle belirli faaliyetlerden elde edilen paylar veya çeşitli vergilere yapılan ek ödemeler aracılığıyla oluşturulmakta ve bu sayede sürdürülebilir bir mali yapı geliştirmektedir. Dolayısıyla, bu fonlar, kamu hizmetlerinin finansmanında önemli bir rol oynayarak, devletin mali yönetiminde etkinlik ve verimlilik sağlamaktadır (Erginay, 1987).

Fonlar, bütçe içi fonlar ve bütçe dışı fonlar olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılmaktadırlar (Çomaklı v.d. 2014: 117).

Bütçe içi fonlar, genellikle mali kaynağı bütçeden sağlanmaktadır (Karluk, 2002:107). Bu fonların bütçe içerisinde düzenli yeri vardır ve kullanılması için özel şartlar

gerektirmektedirler (Çomaklı vd. 2014:117). Sosyal güvenlik fonları, kamu yatırım fonları, çevre fonları, eğitim fonları ve sağlık fonları bütçe içi fonlarına örnek gösterilebilir.

Bütçe dışı fonlar, Mali kaynaklarını kendileri oluşturmaktadır. Bütçe dışı fonlar özel yasalarla oluşturulmaktadır. Bütçe ilkelerinin ve bütçe yasalarına tabi değildirler (Çomaklı vd. 2014:117). Örnek olarak Sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik fonu, Tasarruf mevduatı sigorta fonu işsizlik fonu, bütçe dışı fonlar arasında yer almaktadır (Susam, 2015: 207).

1.1.1.6. Parafiskal Gelirler

Kamu hizmetlerini gerçekleştiren kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak üzere toplanan mali değerlerdir. Parafiskal gelirler karşılıklı ve cebri gelirlerdir (Karadeniz, 2017: 11) devlet bütçesinde yer almamaktadır. Hizmetin gerçekleştirildiği kurumun kalemleri arasında kayıt altına alınan gelir türüdür. Hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için ödenek ayrılması durumudur.

Devlet merkezi bütçesine dahil olmayan kamu harcamalarını finansman sağlamak ve politikaları gerçekleştirmek amacıyla kamu ya da yarı kamu niteliği taşıyan kurumlar tarafından toplanılan gelirler parafiskal gelirler olarak adlandırılmaktadır. Bu kurumlar genellikle sosyal ve mesleki alanlarda faaliyet gerçekleştirmektedirler (Nadaroğlu, 1998:202). Sosyal güvenlik kurumlarının topladığı primler ve meslek odaları üyelerinden tahsil edilen aidatlar parafiskal gelirlere örnek oluşturmaktadır (Akdoğan, 1997: 92).

1.1.1.7. Borçlanma gelirleri

Kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamama durumu söz konusu olduğundan devletin kaynak yaratmak için ülke içinden veya ülke dışından borçlanmaya gitmesi veya para basma yoluyla kaynak oluşturmaktır (Erginay, 1976: 16).

Devlet borçlanma yöntemi ile elde ettiği gelirlerini farklı kamu hizmetlerinde kullanmaktadır, bunlara yatırım harcamalarının finansmanı, cari harcamalar, iç borç kapama ve askeri harcamalar örnek gösterilebilir. Bu yönden bakıldığında borçlanma devletin ekonomik ve sosyal varlığının devamlılığı için önemli bir finansman kaynaklarından (Türkal, 2003: 382).

Dış ve iç borçlanma birbirinden çok farklı finansman kaynaklarıdır. Dış borçlanmada söz konusu borcu takdim eden ülke kendi ülkesi için kar maksimizasyonu sağlamaktadır. Dış borçlar ülke ekonomisini hareketlendirmektedir. İç borçlanmada mükelleflere tanınan haklar ve özendirme çalışmaları söz konusudur.

Uygulanan muafiyet ve istisnalar, ikramiye düzenlenmesi, faiz garantisi ve tahvilin kısa sürede nakde dönüştürülebilmesi iç borç örnekleridir, para girişini garantiye almak için uygulanmaktadır (Akdoğan, 1997: 96).

Ülkelerin borçlanma gelirlerine başvurma oranı gelişme düzeylerine göre değişiklik göstermektedir. Az gelişmiş ülkeler kaynak ihtiyaçlarını kendi ekonomilerinden karşılayamadıkları veya yetersiz kaldıkları için borçlanma yoluna daha çok başvurumaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ihtiyacı olan finansmanları kendi ekonomilerinden için az gelişmiş ülkelerden daha az borçlanmaya başvurumaktadırlar (İnce, 1976: 18).

1.1.1.8. Para ve Vergi Ceza gelirleri

Özünde yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin disipline edilmesi amacı ile oluşturulan bu kalem devlete kaynak akışı sağladığı için gelirler arasında yer almaktadır (Karadeniz, 2017: 12). Para cezaları mevcut düzeni korumak ve kanuni ihlalleri minimize etmek amacıyla devlet tarafından uygulanmaktadır. Trafik cezaları uygulamada olan en aktif para cezası uygulamalarıdır.

Vergi cezalarının temel amacı ise mükelleflerin vergi yükümlülüklerini zamanında ve eksiksiz bir şekilde yerine getirmelerini teşvik etmektir. Vergi cezaları uygulamaları ile vergi kaçakçılığı ve vergi usulsüzlükleri işlemlerinin önüne geçilmesi mali düzenin korunması amaçlanmaktadır. Kamu ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla uygulanmakta olan para ve vergi cezaları kamu geliri sağlamaktadır ancak kamu gelirleri içerisindeki payı çok azdır (Akdoğan, 2019: 105-119).

1.1.1.9. Mali Tekeller

Devletin bazı mal veya hizmetlerin üretim veya satışını kendi kontrolünde gerçekleştirmesi sonucunda gelir elde etmesidir. Bu şekilde devlet üretim ve satış aşamalarına vakıf olmakta ve gelir elde etmektedir. Bu yöntemle özellikle vergi toplama sürecindeki aksaklıklar yaşanan yerlerde başvurulmaktadır. Yüksek vergi yükünün olduğu ülkelerde vergi kayıp ve kaçakları artmaktadır, bu durumda vergi gelirlerinin garanti altına alınması için devletler mali tekeller yöntemi ile geliri garanti altına almaya çalışmaktadırlar (Altay, 2019).

Mali tekellerin devlet tarafından yönetilmesi, ekonomik büyümenin sağlanması açısından devletlere avantaj sunarken toplumsal refahı da destekleyen bir gelir kaynağı oluşturmaktadır.

Yüksek fiyatlı olmalarına rağmen tüketimi devam eden veya ikamesi olmayan ürünler talep esnekliği düşük olan mallardır. Bu nedenle devletler bu malları üreterek fiyatlarını kendileri belirlemektedir. Belirlenen fiyatlarda piyasaya sürülen mallar yüksek gelir getirmektedir. Bu şekilde elde edilen gelirler mali tekel geliri olarak adlandırılmaktadır (Oktayer, 2013: 149-157). Başka bir ifade ile mali tekelleri bir tür tüketim vergisi olarak tanımlayabiliriz (Yılmaz, 2018: 95-98).

Negatif dışsallığa sahip mal ve hizmetlerin üretilmesinde tercih edilen mali tekeller, devlete iki yolla gelir sağlamaktadır. Bunlar tekel rantı ve dolaylı vergi gelirleridir. Bu gelir sağlama yöntemlerinin ilki *“ mal ve hizmetin vergisinin fiyatla kaynaştırılması sonu elde edilen gelir iken ikincisi ise talep esnekliği zayıf ve ikame oranı düşük olan mal ve hizmetlerin üretimini devletin üstlenmesi ile oluşan tekel rantıdır (Altay, 2019: aktaran Karaosmanoğlu, 2024).* Bu iki yöntemle devlet, gelir sağlarken aynı zamanda toplum sağlığını koruma ve negatif dışsallıkları en aza indirme imkânı bulmaktadır.

1.2. Kamu Harcamaları Tanımı, Kapsamı ve Çeşitleri

Devletin varlığının devamı için gerçekleştirilen ve fayda sağlanması amacıyla yapılan harcamalara kamu harcamaları denilmektedir. Dar anlamda kamu harcamaları yapılan hizmetin karşılığında devlet ve kamu tüzel kişileri tarafından yapılan harcamalardır (Arslan, 2002: 77).

Geniş anlamda kamu harcamaları; 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi kanununun 3.maddesinin h. bendinde yer alan *“Kanunlarına veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine dayanılarak yaptırılan iş, alınan mal ve hizmet bedelleri, sosyal güvenlik katkı payları, iç ve dış borç faizleri, borçlanma genel giderleri, borçlanma araçlarının iskontolu satışından doğan farklar, ekonomik, malî ve sosyal transferler, verilen bağış ve yardımlar ile diğer giderleri”(5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu md.3)* karşılanması şeklinde ifade edilmektedir.

En genel hali Devletin gerçekleştirmesi gereken hizmetleri yerine getirmesi, halkın ihtiyaçlarını karşılaması, özel sektör tarafından sağlanan hizmetlerdeki eksiklikleri tamamlamak ve halka sunduğu hizmetlerde yaptığı harcamaların tamamı kamu harcamaları olarak tanımlanmaktadır. Kamu harcamalarının içerikleri ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir (Edizdoğan, 2007; Yavuz, 2024: 4).

Kamu harcamaları için yapılan tanımlamalarda küreselleşen dünya düzeninde değişiklik göstermektedir. Bazı bakış açılarına göre kamu harcamaları ekonomik dengenin sağlanması için maliye politikası aracı olarak görülmektedir (Orhaner, 2000: 89). Kamu gelirlerinin etkin kullanımı, kaynakların israf edilmemesi ve borç yükünün artmasının önlenmesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda, kamu kaynaklarının verimli ve açık bir şekilde yönetilmesi, mali sürdürülebilirlik ve ekonomik istikrarın korunmasında temel bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu harcamalarının sınıflandırılması bu hedeflerin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Kamu harcamalarının sınıflandırılması kaynak kullanımının denetlenmesini ve doğru harcama alanlarına aktarılması süreçlerini kolaylaştırmaktadır. Bunların yanı sıra harcamalar hakkında topluma da bilgi vermektedirler (Karaarslan, 2024).

Kamu harcamaları, en bilinen hali ile idari sınıflandırma, fonksiyonel sınıflandırma ve ekonomik (iktisadi) sınıflandırma olarak üç başlık altında yer almaktadır.

1.2.1. İdari Sınıflandırma

Kamu harcamalarının hangi kamu kurumu tarafından yapıldığı önem arz etmektedir. Kurumlara göre kamu harcamaları sınıflara ayrılmaktadır (Çomaklı vd. 2015: 85). Kamu kurumlarının gerçekleştirdiği harcamaların belirlenen yasal çerçeveye uygunluğunu esas almakta ve bu uygunluğu düzenli kontroller aracılığıyla denetlenmektedir (Eker ve Tüğen, 1994: 81). Ülkelerin farklı yapılanma biçimleri idari yapılanmanın ülkeler arası karşılaştırma imkanı sağlayamamasına neden olmaktadır (Uluatam, 2012: 237). Kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen harcamalar kurumların organizasyon yapıları ve görev alanlarına göre değişiklik göstermektedir. Değişen şartlar, yerel koşullar, politika ve ihtiyaçlar doğrultusunda inceleme sırasında karşılaşılan zorluklar nedeniyle bu sınıflandırma yerine genellikle fonksiyonel sınıflandırma tercih edilmektedir (Türk, 2005: 52-53).

1.2.2. Fonksiyonel Sınıflandırma

Kamu harcamalarının gerçekleştirildiği faaliyetler temel olarak sınıflandırmanın konusunu oluşturmaktadır (Çomaklı vd., 2015: 86). Başka bir deyişle kamu hizmet hedefi fonksiyonel sınıflandırmada ana unsur olarak yer almaktadır (Uluatam, 2012: 237). Eğitim, sağlık, ulaştırma, adalet ve savunma gibi hayati öneme sahip hizmet alanlarını kapsayan bu sınıflandırma fonksiyonel sınıflandırma olarak adlandırılmaktadır. Harcamaların böyle sınıflandırılması sağlanan kaynakların kullanım amaçlarının açık olması ve hizmet maliyetlerinin hesaplanmasını kolaylaştırmaktadır.

Genel olarak, fonksiyonel sınıflandırma devletin gerçekleştirmiş olduğu toplam kamu harcamalarının amacını ortaya koymaktadır (Özmen, 2010: 22). Ekonomik sınıflandırmanın sunduğu bir avantaj ise hizmet eksikliği yaşanan alanların hızlı bir şekilde tespit edilmesine ve bu eksiklerin eksiğin kapatılmasına yönelik destek sağlamasıdır.

1.2.3. Ekonomik (iktisadi) Sınıflandırma

Kamu harcamalarının toplam hasıladaki etkileri göz önüne alınarak gerçekleştirilen sınıflandırma türüdür (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 188). Bu sınıflandırma türü harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini belirlemede kolaylık sağlamaktadır. Ekonomik sınıflandırmada, kamu harcamaları ile milli gelir arasındaki ilişki önem arz etmektedir. Yatırım ve cari harcamalar milli gelir artışına destekleyen reel harcamalar arsında yer alırken transfer harcamaları doğrudan üretim kapasitesini artırmamakla birlikte sadece gelir dağılımında adaleti sağlamak için tercih edilen harcamalar arasında yer almaktadır (Kayalı, 2017: 10). Ekonomik sınıflandırma kendi içerisinde cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1.2.3.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, üretime doğrudan etki etmeyen ancak kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği için önemli olan harcama türleridir (Yavuz, 2024: 8). Bu harcamalar, genellikle hükümetler tarafından kısa vadede (bir yıl) kullanılmak üzere yapılmakta ancak faydalarını daha uzun vadede göstermektedir. Kamu kuruluşlarının gerçekleştirdiği tüketim amaçlı cari harcamalar, Gayri Safi Milli Hasıla'ya (GSMH) katkı sağlamaktadır, ilgili bütçe dönemi içerisinde kullanılması üzere planlanmaktadır (Ulutürk, 1998: aktaran Diler, 2011: 16).

Ekonominin temel taşlarından biri olan cari harcamaların, mal ve hizmet talebi üzerindeki etkisi, arz ve talep dengesini şekillendirmektedir (Çelik, 2010). Ekonomik kalkınma hedeflenen dönemlerde yeterli düzeyle gerçekleştirilen cari harcamalar, kıt kaynakların etkin kullanılmasını sağlayarak verimliliği artırmaktadır (Özmen, 2010: 15).

Ekonominin tüketim hacmini cari harcamalar belirlemektedir. Bu durum yatırım harcamaları ile cari harcamalar arasında ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Cari harcamaların optimum seviyenin altında gerçekleştirilmesi önceden yapılan yatırım harcamalarının verimlilik düzeyinde düşmeler meydana getirebilir (Heller, 1979; Caymaz, 2016: 34). Ayrıca cari harcamalar, ekonomik büyüme üzerinde de yatırım ve transfer harcamalarından daha güçlü bir etkiye sahiptir (Yurgiden, 2018).

Bu harcamalar, kamu memuru maaş artışları, kamu çalışanlarına yapılan prim ödemeleri gibi personel harcamalarının yanı sıra eğitim, sağlık ve güvenlik gibi insan sermayesini destekleyen alanlarda da gerçekleştirilmektedir (Yılmaz ve Kaya, 2005). İnsan üzerine yapılan bu cari yatırım harcamaları, toplumsal refahı etkilemektedir.

1.2.3.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, az ve gelişen veya gelişmekte olan ülke ekonomilerinin gelişimi ve desteklenmesi için devlet tarafından gerçekleştirilen harcamalardır (Yavuz, 2024: 9). Devlet tarafından gerçekleştirilen altyapı, eğitim, sağlık ve kamu hizmet harcamaları, kaynakların etkin kullanılmasına zemin hazırlarken (Özmen, 2010: 29) aynı zaman da özel sektörü daha fazla yatırım ve istihdam harcamaları gerçekleştirmeye yönlendirmektedir (Bulut, 2002).

Ülke ekonomisi, yatırım harcamalarından kısa ve uzun dönemde etkilenmektedir. Kısa vadede gerçekleştirilen yatırım harcamalarının doğrudan harcamalar üzerindeki artırıcı etkisi toplam talep üzerinde genişletici etki oluşturmaktadır. Söz konusu durumda ekonominin tam kapasite olduğu dönemlerde enflasyonist sonuçlar ortaya çıkartabilir. Ancak uzun vadede gerçekleştirilen yatırım harcamalarının üretim hacmi üzerindeki artırıcı etkisi toplam arzı genişletmektedir. Üretim hacminde ortaya çıkan genişleme, mal ve hizmet arzını artırırken fiyat artışını sınırlandırır. Dolayısıyla, kısa vadede enflasyonist etkilere zemin hazırlayan yatırım harcamaları uzun vadede ekonomiyi dengeleyici ve kalıcı büyümeyi destekleyici etki oluşturmaktadır (Özbaran, 2004: 118).

Yatırım harcamalarının faydaları değişkendir; bu harcamalar uzun vadeli ve sürekli olarak gerçekleştirilir (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 190; Yurgiden, 2018: 11). Süreklilik ve fayda sağlamak amacıyla yapılan yatırım harcamalarının genel refah seviyesine katkısı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, harcamaların sürekliliğinden kaynaklanmaktadır (Kaymaz, 2020; 44). Yatırım harcamaları etkisini uzun dönemde göstermektedir; bu durum, devlet tarafından uygulanan daraltıcı politikaları beraberinde getirebilir ve uygulanan daraltıcı politikalar ekonomik büyümeyi sınırlama potansiyeline sahiptir (Seçme, 2010; Ulutürk, 1998, 115).

Başka bir deyişle yatırım harcaması, zaman içinde sermaye stoğunda meydana gelen değişimlerin toplamını ifade etmektedir. Uzun dönemde kapasite artırıcı etki yaratan yatırım harcamaları, kısa dönemde ise talep artışına sebep olmaktadır. Enflasyonla mücadele politikalarının uygulandığı dönemlerde, kamu harcamalarının kısılması en çok yatırım harcamalarını etkilemektedir. Kısa dönemde ortaya çıkan yatırım harcamalarının enflasyonist etkisi, uzun dönemde toplam arzın artırılması ile giderilmektedir (Ünen, 2015:6).

1.2.3.3. Transfer Harcamaları

Kamu kurumları tarafından herhangi bir karşılık almadan gerçek veya tüzel kişilere gerçekleştirilen transfer ödemeleri, direkt olarak üretim sürecinde yer almadıkları için Gayri Safi Milli Hasıla üzerinde etkisi yoktur, buna rağmen ekonomik büyümeye üzerinde etkisi önemli ölçüde büyüktür (Aytaç, 2004: 70). Transfer harcamalarının temel amacı, bireylere sosyal açıdan güç kazandırmaktır ve genellikle karşılıksızdır (Edizdoğan, 2007).

Devletin toplanan vergi gelirlerini ihtiyaç olduğunda yeniden dağıtması şeklinde de tanımlanabilen transfer harcamaları, sosyal dengeyi sağlamak için önemli bir maliye politikası aracı olarak ortaya çıkmaktadır, aynı zamanda negatif vergiye benzetilmektedirler (Karaca, 2021). Bu harcamalar, ülkedeki gelirin yeniden dağılımı sürecinde gerçekleştirilmektedirler ve ekonomik refah seviyesini artırma potansiyeline sahiptirler.

Devletin herhangi bir mal veya hizmet almaksızın gerçekleştirdiği transfer harcamaları, sübvansiyonlar, sosyal sigorta yardımları, emekli maaşları, sosyal güvenlik ödemeleri, öğrenci bursları ve işsizlik ödenekleri gibi kalemleri içermektedir (Mere, 2006). Bu tür harcamaların en önemli özelliği, karşılığında devlete mal veya hizmet sağlama zorunluluğunun bulunmamasıdır.

Yarar sağlamak amacıyla gerçekleştirilen transfer harcamaları, kısa vadede sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm üretirken uzun vadede farklı sorunlara yol açabilmektedir (Eassaw ve Garratt, 2000). Örneğin, iş kaybı yaşayan bireylere geçimlerini sağlamak için yapılan işsizlik ödemeleri, uzun vadeli yapıldığında bireylerin iş gücü piyasasına geri dönme motivasyonunu azaltabilir ve çalışmamaya teşvik edebilir (Tuğlu, 2018: 23).

Transfer harcamaları üç ana gruba ayrılmaktadır: dolaylı ve doğrudan transferler, verimli ve verimsiz transferler ve gelir ve sermaye transferleri (Yavuz, 2024). Bu sınıflandırmalar, devletin sosyal ve ekonomik politikalarını yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 1.2. Kamu harcamaları ve toplam harcamalar tablosu

	Cari Harcamalar	Yatırım Harcamaları	Transfer Harcamaları	Toplam Kamu Giderleri
2006	110.346.510	22.445.588	120.650.757	253.442.854
2007	126.339.296	26.737.363	132.047.070	285.123.729
2008	149.059.007	32.300.167	147.353.888	328.713.062
2009	168.771.365	31.404.519	181.793.743	381.969.627
2010	187.871.495	37.544.859	197.317.495	422.733.849
2011	215.946.458	43.322.235	217.801.280	477.069.974
2012	247.773.863	49.811.475	252.808.274	550.393.612
2013	281.603.388	65.775.217	289.642.478	637.021.082
2014	314.569.354	66.916.353	320.381.599	701.867.306
2015	357.606.845	81.101.004	362.823.960	801.531.809
2016	426.498.619	91.415.838	422.554.420	940.468.877
2017	480.106.167	115.055.656	490.331.082	1.085.492.906
2018	594.464.465	141.616.238	591.052.681	1.327.133.384
2019	712.643.972	115.228.083	732.982.943	1.560.854.999
2020	817.829.004	130.374.179	887.191.806	1.835.394.988
2021	1.045.548.221	186.019.668	1.199.235.271	2.430.803.160
2022	1.825.461.439	430.816.920	2.044.491.334	4.300.769.693
2023	3.684.949.785	789.767.295	4.874.333.236	9.349.050.315
2024	6.071.650.502	1.108.668.417	8.148.269.920	15.328.588.840

Kaynak: (GİB, 2024)

Araştırmacı, 2006-2024 yılları cari harcamalar, yatırım harcamaları, transfer harcamaları ve toplam kamu giderleri verilerini kullanarak Tablo 1.2'yi oluşturmuştur.

Tablo 1.2 incelendiğinde, harcama kalemlerinin sürekli artış içerisinde olduğu görülmektedir. Toplam kamu giderleri içerisinde en büyük payı transfer harcamaları almaktadır. Transfer harcamalarının toplam harcamalar içerisinde büyük paya sahip olması devlet tarafından gerçekleştirilen genel hizmetlerin artarak devam ettiğini göstermektedir.

2006 yılında 110.346.510 TL olan cari harcamalar, 2010 yılında 187.871.495 TL'ye yükselmiştir. Bu artış, devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal güvenlik harcamaları ve emekli maaşlarına yapılan ödemeler ile açıklanabilir.

Küresel finansal krizin ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla uygulanan mali reformlar sonucunda, 2008 yılında 328.713.062 TL olan kamu harcamaları, 2009 yılında 381.969.627 TL'ye yükselmiştir (Tuğlu, 2018: 85). Bu artış, devletin krizle mücadelede özellikle sosyal güvenlik, sağlık ve destek ödemeleri gibi cari ve transfer harcamalarına öncelik verdiğini göstermektedir. Aynı dönemde yatırım harcamalarının görece durağan kalması, kaynakların büyük ölçüde ekonomiyi canlandırmaya yönelik kısa vadeli önlemlere yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ekonomik istikrarı koruma ve krizin etkilerini hafifletme çabalarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2006 ile 2018 yılları arasında yatırım harcamaları sürekli bir artış göstermiştir. Ancak, 2019 yılında bu harcamalarda bir azalma yaşanmıştır. Bu düşüşün temel nedenleri arasında 2018 yılında ortaya çıkan kur krizi ve yüksek faiz oranları yer almaktadır.

Her ne kadar 2019 sonrasında yatırım harcamaları daha sınırlı bir artış gösterse de, özellikle 2021 yılından itibaren belirgin bir hızlanma gözlemlenmiştir. Bu süreçte, 2006 yılında 22 milyar TL olan yatırım harcamaları, 2024 yılında 1,1 trilyon TL'ye ulaşarak önemli bir büyüme kaydetmiştir.

2020 yılında transfer harcamalarındaki artış, COVID-19 pandemisi sürecinde yapılan zorunlu sağlık harcamalarından kaynaklanmaktadır. Pandemi süreci, sağlık alanındaki harcamaların kaçınılmaz bir şekilde yükselmesine neden olmuştur. Toplam kamu giderleri, 2006 yılında yaklaşık 253 milyar TL seviyesinden başlayarak, 2024 yılında yaklaşık 15,3 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde yıllık harcamalar yaklaşık 60 kat artarken, özellikle 2018 yılından itibaren hızlanan bu artış, ekonomik dalgalanmalara ve enflasyonun etkilerine işaret etmektedir. 2006-2024 yılları arasındaki harcama verileri incelendiğinde, kamu harcamalarının farklı kalemlerinde çeşitli ekonomik ve sosyal nedenlere bağlı olarak önemli artışlar yaşandığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMU GELİRLERİ VE KAMU HARCAMALARI İLE İLGİLİ ALTERNATİF HİPOTEZLER VE LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölüm iki başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık da çalışmaya konu olan kamu gelirleri ile kamu harcamaları ilişkisini inceleyen hipotezler açıklanmaktadır. İkinci başlık da ise kamu gelirleri ile kamu harcamaları ilişkisi üzerine yapılan çalışmalara yer verilmektedir.

1. Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları ile İlgili Alternatif Hipotezler

Kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki ilişki, kamu maliyesi literatüründe kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Sürdürebilir bütçe planlaması açısından gelir ve harcamaların analizi önem arz etmektedir(Akar, 2014: 145).

Kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında çok yönlü ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin yönü ve niteliği hakkında farklı teoriler geliştirilmiştir. Araştırmada ele alınan dört ana hipotez, vergi-harcama, harcama-vergi, mali senkronizasyon ve kurumsal farklılık hipotezleri kamu gelir -harcama dinamiklerini farklı bakış açılarıyla değerlendirmektedirler. Bu bölümde söz konusu hipotezlerin teorik çerçevesi incelenerek, akademik araştırmanın yönü ve sonuçlarının daha iyi algılanabilmesi hedeflenmektedir.

1.1. Vergi -Harcama Hipotezi

Vergi-Harcama hipotezine göre; kamu gelirlerinde meydana gelen bir birimlik artış veya azalış kamu harcamalarında değişiklik meydana gelmesine neden olmaktadır. Vergi-harcama hipotezi Milton Friedman (1978), James Buchanan ve Richard Wagner (1977-1978) tarafından geliştirilmiştir. Friedman, Buchanan ve Wagner, kamu gelirlerinin kamu harcamalarını etkilediği görüşünde hemfikir olmalarına rağmen, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin unsurları konusunda aynı görüşte değillerdir. Bu görüş ayrılığı vergi harcama hipotezine dayanan iki farklı yaklaşımın gelişmesine yol açmıştır (Arslan, 2019:8). Friedman (1978)'a göre kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak, Buchanan ve Wagner (1978) 'in görüşü nedensellik ilişkisinin yönünün negatif olduğu yönündedir (Takumah, 2014: 47).

Kamu harcamaları, vatandaşların ya da halkın doğrudan karar alma yetkisinin olmadığı durumlarda, devlet yetkilileri tarafından kullanılan mali kaynakları ifade eder. Söz konusu harcamalar yetkililer tarafından ihtiyaçlara göre şekillenmektedir. Friedman (1978), vatandaşlar tarafından seçilen yetkililerin gerçekleştirdiği harcamaların kontrol altında

tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Artan kamu harcamalarının finansmanın sağlanması gerekeceği için beraberinde kamu gelirlerinin artırılması gerekliliği ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda vergi gelirlerine sınırlama konulması kaçınılmazdır(Friedman, 1978: 12; Arslan, 2019:6).

Friedman'a göre sorun yeterli vergilendirilmemenin yapılmamış olması değil bu durumun tersi olan gereğinden fazla vergilendirmenin yapılmış olmasıdır. Vergilerin artırılması ile mevcut kaynaklar artmış fakat bütçe açığı aynı kalmış olacak buda bütçe açığının artması için gerekli kaynak sağlanmış ve gerekli zemin hazırlanmış olacaktır (Anderson vd., 1985: 630). Kamu gelirlerinde meydana gelen artış veya azalış kamu harcamalarını direkt etkilemektedir. Ancak vergilerin artırılması yoluyla kamu harcamalarına finansman sağlanması harcamaları artıracığı için bütçe açıklarını artırmaktadır. Artan vergi gelirleri devlet harcamaları için baskı oluşturmaktadır. Bütçe açıklarının azalması ancak vergi indirimleri ile sağlanacaktır (Arslan, 2019: 3).

Friedman'a göre borçlanma ya da para basılması yoluyla bütçe açıkları giderilmeye çalışılmaktadır. Para basımının ülkedeki enflasyonist etkileri, genellikle faiz oranlarının artırılmasına yol açmaktadır. Vergilere gizli enflasyon vergisi eklenmektedir. Bütçe açıklarının finansmanı için borçlanma yoluna başvurulması sonrasında devletler artan faiz yükü ve yüksek vergi oranları ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Friedman,1978: 12-13).

Buchanan ve Wagner'e (1977-1978) göre kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır. Kamu gelirlerinde ki artış kamu harcamalarının azaltmaktadır. Kamu gelirleri ve kamu harcamalarının arasında ki ters orantılı ilişkiden kaynaklı olarak bütçe açıklarının finansmanı ancak vergilerin artırılması ile mümkün olabilir. Vergilerde uygulanan indirimler kamusal mala ve hizmet maliyetlerinin düştüğü algısı oluşturmaktadır. Oluşan bu algı kamusal mal ve hizmet taleplerini artırmaktadır. Artan talep sonucunda kamu harcamalarının artırılmasına teşvik oluşturmaktadır. Bu durumda bütçe açıklarının azaltılması ancak vergi gelirlerinin artırılması ile mümkündür (Mutascu, 2016:491).

Buchanan ve Wagner, kamu gelirleri ve harcamaları arasındaki ilişkiyi analiz ederken, kamu harcamalarının finansman şekillerini analizlerinde odak noktası olarak almaktadırlar. Kamu harcamalarının finansmanı dolaysız vergilendirme, kamu borçlanması veya para basma yoluyla gerçekleştirilebilir. Buchanan ve Wagner'e göre, kamu borçlanması ve para basma da dolaylı vergilendirme içerisinde yer almaktadır. Dolaylı vergilerde meydana gelen değişimlerin bireyler tarafından doğrudan fark edilmemesi, kamu hizmetlerine olan talebi artırmazken;

dolaysız vergilerdeki değişimler, bireyler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu için kamu hizmetlerine olan talebi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Buchanan ve Wagner, doğrudan vergilendirmenin yapılmadığı tüm finansman sağlama yöntemlerinin mali yanılısma ya neden olduğunu, dolayısıyla doğrudan vergilendirme sürecinde bireylerin mali yükümlölüklerini daha net algıladıklarını savunmaktadır (Arslan, 2019: 7).

Mali yanılısma, dolaylı vergiler ya da dolaysız vergilerin kaynakta kesildiği durumlarda mükelleflerin katlandıkları vergi yükünü tam olarak anlamamalarını ifade etmektedir. Kamu mal ve hizmetlerinin gerçekleşmesi için katlandıkları yükün tam olarak farkında olmayan mükellefler kamu harcamalarının artırıcı taleplerde bulunabilirler. Bu nedenle kamu harcamalarındaki artışı kontrol altında tutmanın bir yönteminin vergi gelirlerinin artırılması gerektiği öne sürölmektedir (Aktan, 1994: 38-39).

1.2. Harcama –Vergi Hipotezi

Harcama- vergi hipotezine göre devletin önce harcamalarını artırması sonrasında ise bu harcamaları finanse edebilmek için vergi gelirlerini artırması gerekmektedir. Kamu harcamalarından vergi gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bu hipoteze göre savaş ve olağanüstü durumların gerçekleştiği dönemlerde artan kamu harcamaları vergileri artırıcı yönde etkilemektedir. Bundan dolayı bütçe açığının azaltılması ancak kamu harcamalarının azaltılması ile mümkündür (Aysu ve Bakırtaş, 2018: 7).

Peacock ve Wiseman'ın (1979) öncölüğünü yaptığı bu teori savaş, kriz, salgın hastalıklar veya doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda artırılması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre harcamaların artışı olağanüstü durum son bulana kadar devam etmesi gerekmektedir. Olağanüstü durumlardan kaynaklı artan harcamaların finansmanında mevcut gelirler yetersiz kalabilmektedir bu durumda yeni finansman kaynakları oluşturularak harcamalara finansman sağlanmaktadır. Gerçekleştirilen yeni harcamalar zamanla sürekli hale gelecektir. Böylelikle devlet tarafından olağanüstü hal döneminde harcama finansmanı sağlamak için başvurulmuş olan vergi ve gelir kaynakları kalıcı hale gelmektedir.

Peacock ve Wiseman'ın görüşüne göre, toplumsal dayanışmanın yüksek olduğu dönemlerde devlet harcamalarının artırılması toplum tarafından kabul edildiği dönemlerdir. Artırılan harcamalar olağanüstü haller sona erse bile azaltılamaması kamu harcamalarının ve vergilerin kalıcı olmasına yol açmaktadır. Bu teori harcama artışlarını toplumsal kabul ile açıklar; toplum tarafından kabul edilen vergiler kalıcı gelir kaynaklarına dönüşmektedir.

Maliye literatüründe, harcama- vergi hipotezi iki temel görüşe dayanmaktadır: Keynesyen teori ve Ricardian yaklaşım. Keynesyen teoriyi tüketim ve toplam talepteki artış, vergi indirimlerini bireysel harcanabilir geliri artırmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum, artan tüketim ve talebi karşılamak için finansman kaynağı olan borçlanmaya başvurmak beraberinde faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Yükselen faiz oranları, özel sektör borçlanma maliyetlerinin artmasına ve özel sektör yatırımcıları için risk unsuru olabileceğinden yatırımcıların piyasaya temkinli yaklaşmasına sebep olabilir (Kim, 2003:2). Kamu harcamalarının vergi gelirleri üzerinde oluşturduğu etkiyi destekleyen bir diğer görüş, Richardo denklik teoremi, gerçekleştirilen kamu harcamalarının borçlanma yoluyla finanse edildiği durumlarda borçlanmanın da vergi yoluyla ödeneceği görüşüne dayanmaktadır (Akçağlayan, 2010: 135). Bu durumda gerçekleştirilen kamu harcamaları bireylere vergi yükü olarak döneceğinden bireyler harcamalarını kısıtlama yoluna başvurabilirler. Bu görüş Barro(1974)'nın Richardo denklik teoremi çalışmasından yola çıkarak geliştirmiştir (Kim, 2003:2). Richardo'nun denklik teoreminde asıl vurgulanan nokta, devlet borçlanmasının kısa vadede mi yoksa uzun vadede mi gerçekleştirileceğidir (Merder, 2020: 88).

Barro verimli gerçekleştirilen kamu harcamaların önce tasarrufları ve ekonomik büyümeyi artırıcı yönde desteklediğini, sonrasında ise ekonomik büyümeyi azalttığı görüşünü savunmaktadır (Kamacı ve Kurt, 2021: 457).

1.3. Mali Senkronizasyon (Mali Uyum) Hipotezi

Mali senkronizasyon hipotezine göre, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında çift yönlü nedenselliğe dayanan karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu hipotez ilk olarak Richard A. Musgrave(1966) tarafından öne sürülmüş ve daha sonra Allan H. Meltzer ve Scott F. Richard (1981) tarafından geliştirilmiştir.

Kamu mal ve hizmetlerinin yapısal özellikleri kamu harcamaları talebi açısından önem arz etmektedir. Kamu gelirleri kamu harcamalarının oluşmasına neden olduğu gibi kamu harcamaları da kamu gelirleri oluşumuna neden olmaktadır. Bu hipoteze göre kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi kamu gelirlerinin artırılmasına teşvik oluşturmaktadır.

Kamu harcamaları ve kamu gelirleri kurumlar tarafından eşzamanlı olarak belirlenmektedir. Toplumsal talepler kamu hizmetlerinin türü ve miktarını etkilemektedir (Günaydın, 2004: 60). Bu hipotezde vatandaşların kamu mal ve hizmet tercihlerini fayda-maliyet analizlerine göre yaptığı varsayımına göre değerlendirme yapılmaktadır.

Mali senkronizasyon hipotezine göre karar mercii olan kurum ve kuruluşlar, kamu hizmetlerinin marjinal maliyet ve marjinal faydalarını kıyaslamakta ve dengeli kararlar alınmasını sağlamaktadırlar. Dolayısıyla, kamu gelirleri ve harcamaları, mali senkronizasyon teorisinin çift yönlü nedensellik ilkesi doğrultusunda bir etkileşim içerisinde karşılıklı olarak işleyen bir yapı oluşturmaktadır (Arslan, 2019:24).

Bu hipotez, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında çift yönlü ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet, kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını eşit düzeyde yönetmek ve etkin bir şekilde kullanmak zorundadır. Devletin seçimleri, bireylerin fayda-maliyet analizi sonucunda en iyi seçeneği tercih etmeleri ile şekillenmektedir (Aysu, 2018: 8).

1.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi

Kurumsal farklılık hipotezine göre kamu gelirlerinde gerçekleşen artış veya azalışlar kamu harcamalarını etkilememektedir. Kamu gelirlerinde meydana gelen herhangi bir değişikliğin kamu harcamalarını etkilememesi, bu iki değişken arasında nedensel bir bağın bulunmadığını veya çok zayıf olduğunu öne sürmektedir. Literatürde “mali uyumsuzluk hipotezi” olarak da bilinen bu hipotezi Aaron Wildavsky (1988), Hamid Baghestani ve Robert McNown (1994) temsil etmektedir (Arslan, 2019: 13).

Baghestani ve McNown tarafından 1994 yılında ABD bütçe süreci temel alınarak ortaya çıkarılan bu görüşe göre yasama ve yürütme organları birlikte bütçeleme sürecinde hareket etmektedir. Harcamalar ve gelirlerin koordine olarak yönetilmesi için çalışmalar mevcut olsa da harcamalar ve kanunların farklı birimler tarafından belirlenmesi durumuna dayanılarak denilmektedir ki harcamalar ve gelirler arasında bir ilişki yoktur ve bu iki değişken bireysel hareket etmektedir (Baghestani ve McNown, 1994: 312).

Başka bir ifadede ise kamu harcamalarının ve kamu gelirlerini yasal düzenlemeler ile farklı kurumlar tarafından belirlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Didinmez ve Günel, 2022: 387).

Bu hipotez, mali politikaların sürdürülebilirliği ve etkinliği için kurumsal yapıların önemini vurgulamaktadır. Bilhassa, kurumsal farklılıklardan kaynaklanan eksikliklerin giderilmesi ve mali kaynakların etkinliğinin artırılması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2. Literatür Taraması

Bu bölümde, kamu gelirleri ve kamu harcamaları ilişkisini ele alan literatür araştırmasına yer verilmektedir. Türkiye ve çeşitli ülkeler üzerine yapılan çalışmalar, vergi-harcama, harcama-vergi, mali senkronizasyon ve kurumsal farklılık hipotezleri gibi farklı perspektiflerle incelenmiş ve birden fazla ülke için yapılan araştırmalarla birlikte, ilgili çalışmalar farklı başlıklar altında sınıflandırılarak sunulmuştur.

2.1. Vergi- Harcama Hipotezi ile İlgili Çalışmalar

Obioma ve Ozughalu (2010), 1970-2007 yıllarında Nijerya Ekonomik verilerinin kullanıldığı bu çalışmada kamu harcama ve kamu gelirleri arasında ki ilişki Engel Granger eşbütünleşme testi- Johansen Eşbütünleşme testi ve ECM hata düzeltme modeli kullanılarak araştırılmıştır. Çalışma sonucu göstermektedir ki kamu harcamaları ve kamu gelirleri arasında uzun dönemde ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki kamu gelirlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik barındırmaktadır. Bu çalışma sonucu vergi – harcama hipotezini desteklemektedir.

Dökmen (2012), 1994-2007 yılları 34 OECD üye ülkenin kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada Holtz-Eakin nedensellik testi uygulamıştır. Çalışma sonucunda uzun dönemde kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır, çalışma da vergi- harcama hipotezini desteklenmektedir.

Günaydın (2004), 1987:01- 2003:03 yıllarında Türkiye ekonomik verileri Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik Analizi ve Holtz- Eakin/GMM yöntemleri kullanılarak gelir ve harcamalar arasında ki ilişki araştırılmıştır. Araştırmaya konsolide bütçe harcamaları, konsolide bütçe gelirleri, GSMH ve mevduat faiz oranları dahil edilmiştir. Araştırma sonuçları vergi gelirlerinden harcamalara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini destekleyen vergi-harcama hipotezi desteklenmektedir.

Yılcı vd. (2020), 2006: 01-2019: 11 yılları Türkiye kamu harcamaları ve vergi gelir verileri kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada ADF Birim kök testi ve Frekans Alanda Asimetrik nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre Vergi – Harcama hipotezi desteklenmektedir.

Yinusa vd. (2017), Nijerya'nın 1981-2014 dönemine ait yıllık devlet ve yerel yönetimlerin gelir ve harcamaları verileri kullanılarak Engle-Granger, Gregory ve Hansen, Hatemi-j, TAR ve MTAR yöntemleri kullanılarak verilerin kısa ve uzun dönemli ilişkileri

analiz edilmiştir. Çalışmada, değişkenler olarak devlet ve yerel yönetim gelirleri ile harcamaları ele alınmış; bu değişkenlerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payları üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına göre, devlet ve yerel yönetim gelirleri ile harcamaları arasında uzun vadeli bir ilişki bulunduğu, ancak kısa dönemde değişkenler arasında gelirlerden harcamalara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen test bulguları, incelenen dönem ve değişkenler bağlamında Nijerya verileri için vergi-harcama hipotezinin geçerliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2.1. Vergi- Harcama Hipotezi Literatür Özeti

YAZAR	DÖNEM	YÖNTEM	ÇALIŞMA SONUCU	DEĞİŞKENLER
E. Obioma& Ozughalu (2010)	1970-2007	Engle Granger Johansen Eşbütünleşme ECM	Vergi – Harcama (Nijerya)	Kamu Gelirleri Kamu Harcamaları
Dökmen (2012)	1994-2007	Pedroni eşbütünleşme (uzun dönem) Holtz-Eakin/GMM (kısa dönem)	Harcama- Vergi (uzun dönem) Vergi-Harcama (kısa dönem)	Vergi Gelirleri Kamu Harcamaları
Günaydın (2004)	1987: 01 2003: 03 (3 aylık veriler)	Johansen Eşbütünleşme Granger Nedensellik Toda-Yamamoto (VAR)	Vergi-Harcama (kısa dönem ve uzun dönem)	Konsolide bütçe harcamaları, Konsolide bütçe gelirleri,GSMH, Mevduat Faiz Oranı
Yılancı & Şaşmaz& Öztürk (2020)	2006: 01- 2019: 11	ADF Birim Kök testi Frekans Alanda Asimetrik Nedensellik Testi	Vergi –Harcama (kısa-orta-uzun dönem)	Kamu Harcamaları Vergi Gelirleri
Yinusa (2017)	1981-2014	Engle Granger Gregory ve Hansen Hatemi-J TAR-MTAR	Vergi-Harcama (Nijerya)	Vergi Gelirleri Kamu Harcamaları

2.2. Harcama- Vergi Hipotezi ile İlgili Çalışmalar

Günaydın (2000), 1950-1999 yılları Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini ele aldığı çalışmasında Granger Nedensellik Analizi ve Hsiao Nedensellik analizini ve ECM testlerini uygulamıştır. Testler sonucu elde edilen veriler kamu harcamalarından kamu gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir. Çalışma harcama- vergi hipotezini desteklemektedir.

Fuess vd. (2003), Tayvan'ın 1955-2001 dönemine ait yıllık verilerini kullanarak, harcamalar ile gelirler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu analizde, GSYİH kontrol değişkeni olarak modele dahil edilmiş ve Geweke'nin (1982) geliştirdiği doğrusal geri besleme yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, Tayvan'da gelirlerden harcamalara doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu ve bu durumun vergi-harcama hipotezini desteklediği belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmacılar Tayvan'ın 1967-2001 dönemine ait cari harcamaları ve gelirleri arasındaki ilişkiyi de analiz etmişlerdir. Bu ikinci analiz, harcamalardan gelirlere doğru tek yönlü bir nedensellik bulunduğunu ve harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğunu göstermiştir.

Terzi ve Otlular (2006), 1985-2002 yılları Türkiye vergi gelirleri ve kamu harcamaları verilerinin ele alındığı bu çalışmada Granger Nedensellik testi-Hsiao yöntemi, Engle-Granger ile Johansen koentegrasyon testleri uygulanmıştır. Çalışma sonuçları vergi gelirleri harcamaları artırıcı yönde etki etmektedir bu sonuç ise harcama- vergi hipotezini desteklemektedir.

Çavuşoğlu (2008), 1987-2003 yılları Türkiye Kamu Gelir ve Kamu Harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada Birim kök testi ve VAR yöntemi uygulanmıştır. Çalışma sonucuna göre Türkiye de 1987 -2003 yılları arasında harcama- vergi hipotezini desteklenmektedir.

Zortuk ve Uzgören (2008), 1981-2004 yılları Türkiye vergi gelirleri ve kamu harcamaları verileri ARDL nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda kamu harcamalarından vergi gelirlerine tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir, harcama vergi hipotezini desteklenmektedir.

Wahid (2008), 1975-2003 yılları Türkiye kamu harcamaları ve vergi gelirleri verilerini Granger nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Çalışma sonucunda kamu harcamalarından

vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir, çalışma harcama vergi hipotezini desteklenmektedir.

Maynard ve Guy (2009), Barbados'un 1985:1-2008:4 dönemine ait üç aylık verilerini kullanarak, GSYİH, faiz oranı, kamu harcamaları ve vergi gelirleri değişkenleri arasında bir nedensellik ilişkisi olup olmadığını incelemiştir. Bu amaçla ikili ve çok değişkenli koentegrasyon yöntemleri ile Granger Nedensellik analizini uygulamışlardır.

İkili koentegrasyon testi, değişkenlerin yetersizliği nedeniyle güvenilir bulunmamış ve bu nedenle çok değişkenli koentegrasyon testi esas alınmıştır. Çalışma, dört değişken arasında uzun dönemli bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Çok değişkenli hata düzeltme modeli (MECM) analizine göre, hem kısa hem de uzun dönemde kamu harcamalarından vergi gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiş ve Barbados için harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Barış (2012), 1980-2005 yılları Türkiye vergi gelirleri, vergi dışı gelirler ve kamu harcamaları, yatırım harcamaları, transfer harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada toplam kamu gelirleri ve toplam kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi incelemek için Engle Granger ko-entegrasyon nedensellik testini uygulanmış. Vergi gelirleri, vergi dışı gelirler ve yatırım – transfer harcamaları arasında ki ilişki incelemek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Çalışma sonuçları kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında sadece alt kalemlerden olan vergi gelirleri ile yatırım harcamaları arasında ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır, bu sonuç harcama- vergi hipotezini desteklemektedir.

Çağlar ve Yavuz (2022), 1975-2021 yılları Türkiye vergi gelirleri ve kamu harcamaları verileri Toda-Yamamoto testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda kamu harcamalarından vergi gelirlerine doğru tek yönlü ilişki tespit edilmiştir. Çalışma harcama- vergi hipotezini desteklemektedir.

Tablo 2.2. Harcama- Vergi Hipotezi Literatür Özeti

YAZAR	DÖNEM	YÖNTEM	ÇALIŞMA SONUCU	DEĞİŞKENLER
Barış (2012)	1980-2005	Engle Granger Ko-Entegrasyon (Uzun Dönem) Granger Nedensellik (Kısa Dönem)	Harcama – Vergi	vergi gelirleri, vergi dışı gelirler, kamu harcamaları, yatırım harcamaları, transfer harcamaları, toplam kamu gelirleri, toplam kamu harcamaları
Çavuşoğlu (2008)	1987-2003	Toda – Yamamoto (VAR) /VECM - Johansen Eşb.	Harcama- vergi	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları
Çağlar &Yavuz (2022)	1975-2021	Fourier Eşbütünleşme DOLS Toda Yamamoto	Harcama- vergi	Vergi Gelirleri, Kamu Harcamaları
Günaydın (2000)	1950-1999	Granger Nedensellik Hsiao Nedensellik Testi Hata Düzeltme modeli	Harcama- Vergi	Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri
Fuess vd. (2003)	1955-2001	Doğrusal Geri Besleme yönt.	Vergi-Harcama (1955-2001)(Tayvan) Harcama-Vergi (1967-2001)(Tayvan)	Kamu Gelirleri Kamu Harcamaları GSYİH
Maynard & Guy (2009)	1985:01 – 2008:4 3 Aylık Veriler	Koentegrasyon MECM Granger Nedensellik	Harcama- Vergi	Kamu Harcamaları Vergi Gelirleri Faiz Oranları GSYİH
Terzi & Otlular (2008)	1985-2022	HSIAO /E.K.K Engle Granger Johansen Ko-Entegrasyon	Harcama- Vergi	Vergi Gelirleri, Kamu Harcamaları
Zortuk & Uzgören (2008)	1981-2004	ARDL	Harcama- Vergi	Vergi Gelirleri, Kamu Harcamaları
Wahid (2008)	1975-2003	Granger Nedensellik	Harcama - Vergi	Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri

2.3. Mali Senkronizasyon Hipotezi ile İlgili Çalışmalar

Akar (2014), 1950 ve 2012 yılları Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada ECM, TAR VE MTAR yöntemleri ile analiz edilmiştir. Test sonuçlarında uzun dönemde gelir ve harcama arasında gerçekleşen kırılma ile ortaya çıkmaktadır ve uygulanan politikalar bu dengeyi sağlamakta, Kısa dönemde ise gelir-harcama arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu, elde edilen bulgular mali senkronizasyon hipotezi desteklenmektedir.

Takumah (2014), 1986-2012 Gana kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerinin nedensellik ilişkisi serilere GSYİH verileri eklenerek ARDL testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçlarında uzun dönemde; devlet harcamalardan GSYİH'ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi, kısa ve uzun dönemde ise gelir ile harcamalar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Çalışma mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Karadeniz (2017), 1980-2014 yılları Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada Johansen Eşbütünleşme, DOLS ve Granger nedensellik testleri uygulanmıştır. Test sonuçları uzun dönem Türkiye ekonomik verileri için mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Sulejmani ve Alili (2017), 2000-2015 yılları Makedonya aylık kamu gelirleri ve kamu harcamaları ekonomik verilerinin yer aldığı çalışma da uygulanan PP, ADF, VECM ve Granger Nedensellik testleri uygulanmıştır. Çalışma sonucunda Kamu gelirleri ve Kamu harcamaları bağımlı değişkenlik göstermektedir. Çalışma mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Turan ve Karakaş (2018), 1998-2016 yılları Türkiye reel GSYİH, toplam gelir ve toplam harcamalar verilerine NARDL testi uygulanmıştır. Test sonuçları uzun dönemde gelirler ile faiz dışı harcamalar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu aynı zamanda gelirlerde meydana gelen değişimlerin harcamaları etkilediği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Arslan (2019), 2006: 01-2019: 06 Türkiye toplam gelir, toplam harcamalar ve vergi gelirleri verilerinin kullanılarak VAR/Granger Nedensellik testinin ve Hatemi J. asimetric nedensellik testleri uygulanmıştır. Test sonuçları toplam harcamalardan vergi gelirlerine doğru ilişki olduğunu ortaya çıkarmaktadır, çalışma harcama vergi ve mali senkronizasyon hipotezleri desteklemektedir.

Samancı ve Noyan (2023), 1924-2022 Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları ekonomik verilerinin yer aldığı çalışmada uygulanan birim kök testlerinin ardından VAR analizi uygulanmıştır. Çalışma sonucu göstermektedir ki kamu harcamaları kendi alt birimlerinde değişkenlikler gösterirken kamu gelirleri tamamen kamu harcamalarına bağımlı değişkenlik göstermektedir. Test sonuçları mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Tablo 2.3. Mali Senkronizasyon Hipotezi Literatür Özeti

YAZAR	DÖNEM	YÖNTEM	ÇALIŞMA SONUCU	DEĞİŞKENLER
Akar (2014)	1950-2012	ECM /TAR /MTAR	Mali Senkronizasyon	Kamu gelirleri, Kamu Harcamaları
Arslan (2019)	2006:01- 2019:06	VAR/ Granger Nedensellik Testi Hatemi-J Asimetrik Nedensellik	Mali Senkronizasyon - Harcama -Vergi	Toplam Kamu Gelirleri, Toplam Kamu Harcamaları
Karadeniz (2017)	1980-2014	Johansen Eşb. DOLS Granger Nedensellik Testi	Mali Senkronizasyon	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları
Karaş, Sağdıç & Gözen (2023)	2004-2020	Paner Fourier Granger Nedensellik Testi	T'de Mali senkronizasyon 19 İl vergi-harcama 13 İl harcama-vergi 2 İl Mali senkronizasyon 47 il kurumsal farklılık	İller düzeyinde kamu gelirleri-kamu harcamaları
Samancı & Noyan (2023)	1924-2022	Birim Kök Testi VAR Analizi	Mali Senkronizasyon	Kamu gelirleri, Kamu harcamaları
Sulejmani & Alili (2017)	2000-2015 Aylık Verileri	Granger Nedensellik Testi VECM- ADF- PP	Mali Senkronizasyon (Makedonya)	Kamu Gelirleri, Kamu harcamaları
Takumah (2014)	1968-2012 Yıllık veri	ARDL	Mali Senkronizasyon (Gana)	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları, GSYİH
Turan & Karakaş (2018)	1998-2016 Üçer aylık veriler	NARDL	Mali Senkronizasyon	Reel GSYİH, Toplam Kamu Gelirleri, Toplam Kamu Harcamaları

2.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi ile İlgili Çalışmalar

Barua (2005), 1975-2005 yılları Bangladeş için harcama ve gelir arasında ki ilişki Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda Bangladeş için kurumsal farklılık hipotezi geçerli olduğu sonucu elde edilmiştir.

Akçağlayan ve Kayıran (2010), 1987-2005 yılları Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini ele aldığı çalışmada Hata düzeltme modeli ve VAR testlerini uygulamış ve bu çalışma sonucunda gelir ve harcamalar üzerinde eşbütünleşme söz konusu olsa da herhangi bir nedensellik ilişkisi olmadığı çalışmada belirtilmektedir. Çalışma sonucu kurumsal farklılık hipotezini desteklemektedir ancak Türkiye mali politikalar yönetimi için bu sonuç geçerli değildir.

Sadiq (2010), 1980-2010 yılları Pakistan toplam vergi gelirleri ve toplam harcama verileri kullanılarak veriler arasında ki nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçları toplam vergi gelirleri ve toplam harcamalar arasında nedensellik ilişkisi olmadığı sonucu elde edilmiştir, çalışma kurumsal farklılık hipotezini desteklemektedir.

Dada (2013), 1961-2010 yılları Nijerya devlet geliri, devlet harcamaları ve reel GSYİH verileri Johansen eşbütünselleşme ve Granger Nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Test sonuçları devlet gelirleri ile devlet harcamaları arasında nedensellik ilişkisi bulunmadığını göstermektedir, çalışma kurumsal farklılık hipotezini desteklemektedir.

Tablo 2.4. Kurumsal Farklılık Hipotezi Literatür Özeti

YAZAR	DÖNEM	YÖNTEM	ÇALIŞMA SONUCU	DEĞİŞKENLER
Barua (2005)	1974 – 2004	Johansen Eşb. Granger Nedensellik	Kurumsal Farklılık	Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri
Akçağlayan & Kayıran (2010)	1987:1-2005:4	Hata Düzeltme Tada-Yamamoto (VAR)	Kurumsal Farklılık	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları
Sadiq (2010)	1980-2010	Granger Nedensellik	Kurumsal Farklılık	Toplam Vergi gelirleri, Toplam Kamu Harcamaları
Dada (2013)	1961-2010	Johansen Eşb. Granger Nedensellik	Kurumsal Farklılık	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları, Reel GSYİH

2.5. Birden Fazla Ülke İçin Gerçekleştirilen Çalışmalar

Baffes ve Shah(1994), 1904-1983 yılları Arjantin, 1905-1983 yılları Brezilya, 1895-1984 yılları Meksika ve 1974-1985 yılları Pakistan kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri Granger nedensellik ve varyans araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonuçları; Arjantin için savaş döneminde nedensellik olmadığı ancak savaşın olmadığı ekonominin olağandışı bu duruma gelmediği dönemlerde mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Brezilya için kısa dönemde 1908-1945 yılları vergi- harcama, 1945- 1985 yıllarında nedenselliğin olmadığı uzun dönemde ise 1908- 1945 yılları vergi- harcama hipotezi geçerlidir. Meksika için belirli dönemlerde 1945-1984 ve 1895- 1984 yılları mali senkronizasyon 1895-1945 yılları aralığında harcama-vergi hipotezi geçerlidir.

Aziz vd. (2000), 1960- 1997 yılları Malezya kamu harcamaları ve vergi gelirleri verilerinin arasında ki ilişkiyi Toda-Yamamoto yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonuçları; federal hükümet için yıllık veriler mali senkronizasyon, çeyreklik veriler vergi- harcama hipotezini desteklemekle birlikte eyalet ve yerel düzeyde yıllık ve de çeyreklik veriler harcama-vergi hipotezini desteklemektedir.

Narayan ve Narayan (2006), 1950-2000 yılları arası kamu gelirleri, kamu harcamaları ve GSYİH verileri Toda Yamamoto testi ile 12 ülke için analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda kamu harcamaları ve GSYİH verileri arasında Guatemala, Guyana ve Uruguay için çift yönlü nedensellik, El Salvador, Haiti, Peru ve Paraguay için kamu harcamalarıyla tek yönlü nedensellik ve Ekvador ve Haiti için kamu gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri analiz edildiğinde El Salvador, Haiti, Morityus, Şili ve Venezuela için vergi-harcama hipotezi, Haiti için harcama-vergi hipotezi ve Ekvator, Guatemala, Güney Afrika, Peru ve Uruguay ülkeleri için kurumsal farklılık hipotezi geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chang ve Chiang (2009), 1992-2006 yıllarında 15 OECD ülkesini konu edinen bu makale de kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında ki ilişki birim kök testi, panel eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik teknikleri ile sınanarak analiz edilmiştir. Uygulanan testler sonucunda kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasında karşılıklı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Test sonuçlarına göre kamu gelirleri ve kamu harcamaları ilişkisinde geçerli hipotez mali senkronizasyon hipotezidir.

Mehrara vd. (2011), 1995-2008 yılları 40 Asya ülkesi kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerine kontrol değişkeni olarak GSYİH verileri eklenerek panel nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonuçları; kamu gelirleri ve kamu harcamalarını eşanlı hareket ettiklerini göstermektedir, çalışma mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir.

Balsever (2023) çalışmasında, G-7 ülkeleri için 1965-2021 dönemine ait kamu gelirleri, vergi gelirleri ve kamu harcamaları verilerini kullanarak vergi-harcama teorilerinin geçerliliğini değerlendirmiştir. Zaman alanı nedensellik testlerinde, kamu gelirleri bağlamında Fransa'da mali senkronizasyon hipotezi, Almanya ve Kanada'da harcama-gelir hipotezi desteklenirken; ABD, İngiltere, İtalya ve Japonya'da kurumsal farklılık hipotezi geçerli bulunmuştur. Vergi gelirleri bağlamında yapılan analizlerde ise Almanya ve İtalya'da vergilendir-harca hipotezi, Fransa ve Kanada'da harcama-vergi hipotezi geçerli bulunmuş; ABD, İngiltere ve Japonya'da ise kurumsal farklılık hipotezini destekleyen bulgular elde edilmiştir.

Frekans alanı nedensellik testleri sonucunda, kamu gelirleri bağlamında Almanya, İngiltere, İtalya ve Japonya'da hem kısa hem de uzun vadede kurumsal farklılık hipotezi geçerli bulunurken; ABD'de kısa vadede vergi-harcama, uzun vadede kurumsal farklılık hipotezi, Fransa'da ise her iki vadede mali senkronizasyon hipotezi geçerli bulunmuştur. Kanada'da kısa vadede kurumsal farklılık, uzun vadede gelir-harcama hipotezi geçerli olmuştur. Vergi gelirleri bağlamında ise İtalya'da mali senkronizasyon hipotezi geçerli bulunarak harcama ve vergi kararlarının eşanlı alındığı tespit edilmiştir. Kanada'da kısa vadede kurumsal farklılık, uzun vadede vergilendir-harca hipotezi geçerli bulunmuş; İngiltere ve Japonya'da ise kurumsal farklılık hipotezinin mutlak bir şekilde geçerli olduğu ve gelir ile harcama kararları arasında herhangi bir nedensel ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güngül ve Güllü (2024), 1990-2021 yılları Türkiye ve diğer 9 üst-orta gelir grubu ülke için kamu gelirleri ve kamu harcamaları ekonomik verileri kullanılarak veriler arasında nedensellik ve eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda; Arjantin, Çin, Tayland ve Türkiye için harcama-vergi hipotezinin ve Malezya, Meksika, Güney Afrika ve Venezuela için Kurumsal farklılık hipotezinin ve Sri Lanka için mali senkronizasyon hipotezinin ve Hindistan için vergi-harcama hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2.5. Birden Fazla Ülke için Yapılan Çalışmaların Literatür Özeti

YAZAR	DÖNEM	YÖNTEM	ÇALIŞMA SONUCU	DEĞİŞKENLER
Baffes & Shah (1994)	1904-1983/Arjantin, 1905-1983/Brezilya, 1895-1984/Meksika 1974-1985/Pakistan	Granger Nedensellik Testi	Mali Senkronizasyon (Arjantin- Meksika), Vergi-Harcama (Brezilya), Harcama-Vergi (Meksika-1895-1945)	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları
Aziz vd. (2000)	1960-1997	Toda Yamamoto	Mali Senkronizasyon (Federal Hükümet/Yıllık veri), Vergi-Harcama(Federal Hükümet / çeyreklik veri), Harcama-Vergi (Eyalet ve yerel düzey /Yıllık ve çeyreklik veriler)	Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri
Narayan & Narayan (2006)	1950 – 2000	Toda Yamamoto	Salvador, Haiti, Morityus, Şili, Venezuela (vergi-harcama) Haiti (harcama-vergi) Ekvator, Guatemala, Güney Afrika, Peru, Uruguay (kurumsal farklılık)	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları, GSYİH
Chang & Chiang (2009)	1992-2006	Birim kök testi Panel eşbütünleşme Granger nedensellik testi	Mali Senkronizasyon 15 OECD Üyesi	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları
Mehrara vd. (2011)	1995-2008	Panel Nedensellik	Mali Senkronizasyon	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları, GSYİH
Balsever (2023)	1965-2021	Frekans ve Zaman Alanında Nedensellik Analizi	Harcama-Vergi, Vergi- Harcama, Mali Senkronizasyon, Kurumsal Farklılık	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları, Vergi Gelirleri
Güngül & Güllü (2024)	1990-2021	Birim Kök testi Nedensellik Testi Eşbütünleşme testi	Arjantin, Çin, Tayland, Türkiye (Harcama- Vergi) Malezya, Meksika, Güney Afrika, Venezuela (Kurumsal Farklılık) Sri Lanka (Mali senkronizasyon) Hindistan (vergi-harcama)	Kamu Gelirleri, Kamu Harcamaları

Özetlenebilir literatür çalışmaları incelendiğinde kısa dönemde Johansen Eşbütünleşme ve VAR analizlerine yer verilmiştir, uzun dönemde ise Granger Eşbütünleşme analizine başvurulmuştur. Bu çalışmada da uzun dönem Türkiye kamu gelirleri ve kamu harcamaları verilerini kullanıldığı için Granger Eşbütünleşme testi tercih edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ SETİ, EKONOMETRİK SÜREÇ VE EKONOMETRİK YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada kullanılan veri seti, tercih edilen ekonometrik modeller ve kullanılan ekonometrik yöntemlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

1. Veri Seti, Ekonometrik Süreç ve Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada kamu gelirleri ve kamu harcamaları ekonometrik verileri arasındaki nedensellik ilişkisine açıklık getiren “vergi-harcama”, “harcama-vergi”, “mali senkronizasyon” ve “kurumsal farklılık” hipotezleri çerçevesinde araştırılmaktadır. Literatürde yer alan bu hipotezler Türkiye için 2006-2024 yılları vergi gelirleri ve sermaye giderleri, personel giderleri, faiz giderleri ve faiz hariç bütçe giderleri olmak üzere beş alt kalem olarak analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan ekonometrik veri seti Elektronik Veri Dağıtım Sistemi ve Gelir İdaresi Başkanlığı internet sitesinden alınmıştır. Veri setleri tüketici fiyat endeksi (TÜFE) ile reel hale getirildikten sonra logaritması alınarak yeni veri seti oluşturulmuştur. Oluşturulan yeni veri setine ait değişkenler ve açıklamaları Tablo 3.1’de açıklanmıştır.

Tablo 3.1. Analizde yer alan veriler ve kaynakları

	Değişken	Kaynak
Bağımlı Değişken:	Vergi Gelirleri (LOGVG)	TCMB- EVDS
Bağımsız Değişken:	Personel Giderleri (LOGPDG)	TCMB- EVDS
	Sermaye Giderleri (LOGSERG)	TCMB- EVDS
	Faiz Giderleri (LOGFAG)	TCMB- EVDS
	Faiz Hariç Bütçe Giderleri (LOGFAGH)	TCMB- EVDS
LOG: Serilerin logaritmik hale getirildiğini ifade etmektedir.		

Logaritması alınan verilerin durağan olup olmadıklarını anlamak için ADF birim kök testi tercih edilmiştir. Serilerin uzun dönem nedensellik ilişkisinin test edilmesi için Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır.

1.1. Birim kök (Durağanlık) Testleri

Zaman serilerinde durağanlık, serinin ortalamasının, varyansının ve değişkenler arasındaki ilişkinin sabit kalması nedeniyle tahminler açısından önem taşımaktadır. Zaman

serilerine ilişkin modellerin belirlenmesinde, serilerin durağanlık özelliklerinin incelenmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Serilere uygulanacak istatistiksel modellerin geçerliliğini sağlamak ve sahte regresyon problemlerinden kaçınmak adına, modelleme sürecinden önce durağanlık analizlerinin gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu bağlamda, serilerin durağanlık düzeylerini değerlendirmek amacıyla birinci fark alma yöntemi veya birim kök testleri gibi istatistiksel testlerin uygulanması önemlidir.

1.1.1. Augmented Dickey-Fuller Testi (ADF)

Dickey-Fuller testinin genişletilmiş versiyonu Augmented Dickey-Fuller testidir. Dickey-Fuller testi ve Augmented Dickey-Fuller testi zaman serilerinin durağan olup olmadıklarını sınamaktadır. Zaman serilerinde otokorelasyon sorunu mevcut olduğunda, Dickey-Fuller testi yetersiz kalmaktadır. Bu sorunun çözülmesi amacıyla, mevcut modele ek gecikmelerin dâhil edilmesiyle Artırılmış Dickey-Fuller (ADF) Testi otokorelasyon ortadan kalkana kadar uygulanmaktadır (Mustaq, 2011; 10).

ADF testinin en yaygın denklemi aşağıda yer almaktadır;

$$\Delta Y_t - \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (\text{Sabit ve Trendsiz Model}) \quad (3.1)$$

$$\Delta Y_t - a + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (\text{sabit model}) \quad a \text{ sabit terimi ifade etmektedir} \quad (3.2)$$

$$\Delta Y_t - a + Bt + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \epsilon_t \quad (\text{sabit ve trendli model}) \quad a \text{ sabit terimi, } Bt \text{ ise zaman trendini ifade etmektedir.} \quad (3.3)$$

ADF birim kök testinde mevcut iki hipotez sınanmaktadır. Bunlar;

H0: Seri durağan değildir, birim kök içermektedir,

H1: Seri durağandır, birim kök içermemektedir.

1.1.1.1. ADF Birim kök Test Sonuçları

Durağanlık analizinin istatistiksel olarak gerçekleştirilmesi amacıyla ADF testi uygulanmıştır. Tablo 3.2’de yer alan birim kök testinde, çalışmada tespit edilen otokorelasyon sorununu çözmek için bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modele dahil edilmiştir (Fuller, 1981). Tablo 3.2’de ADF birim kök test sonuçları verilmiştir. Değişkenler düzeyde durağan değildir yani birim kök içermektedir. Değişkenlerin birim kökten arındırılması için birinci farkları alınmıştır.

Birim kök test sonuçlarına göre LOGVERG değişkeni sadece sabitli ve trendli modelde durağandır, LOGPDG değişkeni düzeyde ve birinci farkta durağan değildir ancak LOGFAG, LOGSERG ve LOGFAGH değişkenleri sabitsiz, sabitli ve trendli modellerde %5 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmişlerdir.

Tablo 3.2. Logaritmik değişkenler düzey değerleri ve 1.farkı için ADF test sonuçları

ADF BİRİM KÖK TESTİ									
DEĞİŞKEN	SABİTSİZ VE TRENDSİZ		SABİTLİ		SABİTLİ VE TRENDLİ		KRİTİK DEĞERLER		
	DÜZEY	1.FARK	DÜZEY	1.FARK	DÜZEY	1.FARK	%1	%5	%10
LOGVERG	2.603901	-1.517177	3.296226	-3.062256	3.102206	-4.116324	-4.002142	-3.431265	-3.139232
LOGFAG	0.418080	-24.71568	-0.954093	-24.67324	0.060178	-8.574426	-4.001722	-3.431062	-3.139173
LOGFAHG	5.774829	-6.262387	2.132455	-12.46667	0.602411	-12.73179	-4.001722	-3.431062	-3.139173
LOGSERG	1.425136	-10.02308	0.853406	-10.13992	-0.717797	-10.45947	-4.001931	-3.431163	-3.139232
LOGPDG	1.891115	-2.217724	1.432281	-2.896931	-1.708862	-3.301218	-4.002142	-3.431265	-3.139292

Tablo 3.2. 'de Değişkenler %5 anlamlılık düzeyinde durağandır. Serilerde eşbütünleşme ve nedensellik testi uygulaması yapılmadan önce uygun gecikme uzunluğu Schwarz Bilgi Kriteri kullanılarak maksimum gecikme uzunluğu 14 olarak alınmıştır.

Gecikme düzeyi belirlenen serilerde 1. farkın alınması sonucunda aynı düzeyde durağanlık tespit edilmiştir. Bunu sonucunda uzun dönemde seriler arasında ki ilişkinin incelenmesi için eş bütünleşme testi uygulanmıştır. Eş bütünleşme testi sonuçları tablo da yer almaktadır.

1.2. Granger Nedensellik Analizi

Granger (1969) tarafından literatüre kazandırılan Granger nedensellik kavramı, zaman serileri arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü belirleyen yöntemidir. Bu yöntem, bir değişkenin mevcut değeri ile diğer değişkenin geçmiş dönemlere ait değerleri arasındaki ilişkinin sistematik bir şekilde test edilmesine dayanmaktadır (Guliyev, 2022: 33).

Granger nedensellik analizi, X'in Y'nin veya Y'nin X'in Granger nedeni olduğunu, değişkenler arasında herhangi bir nedensellik bulunmadığını ya da çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin mevcut olduğunu göstermektedir (Guliyev, 2022: 33).

Tablo 3.3. Granger nedensellik model tablosu

Model	Denklem Değişkenleri	Model Açıklaması
$Y_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^n a_i X_{t-i} + \sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k} + \varepsilon_{yt}$ (model 1)	Y_t δ_1 $\sum_{i=1}^n a_i X_{t-i}$ $\sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k}$ ε_{yt}	Bu denklem, Y_t 'nin hem X değişkeninin geçmiş değerlerinden hem de kendi geçmiş değerlerinden nasıl etkilendiğini matematiksel olarak ifade etmektedir.
$X_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^n \gamma_i X_{t-i} + \sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k} + \varepsilon_{xt}$ (model 2)	X_t δ_2 $\sum_{i=1}^n \gamma_i X_{t-i}$ $\sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k}$ ε_{xt}	Bu denklem, X_t 'nin hem kendi geçmiş değerlerinden hem de Y'nin geçmiş değerlerinden nasıl etkilendiğini göstermektedir.
□ θ_k , Y değişkeninin geçmişteki değerlerinin, X değişkeninin mevcut değerine olan etkisini ifade etmektedir.		

$$Y_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^n a_i X_{t-i} + \sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k} + \varepsilon_{yt} \quad \text{(model 1) (3.4)}$$

Model 1' de bulunan Y_t , Bağımlı değişkenin mevcut değerini ifade etmektedir. Model 1'de ilk terim olan δ_1 , Sabit Terimi ifade ederken zaman serisinin ortalama değerine katkı sağlamaktadır. Burada bulunan $\sum_{i=1}^n a_i X_{t-i}$ değişkeninde ise X_{t-i} Bağımsız değişkenin i-inci gecikmeli değerini, a_i ise Her bir gecikmeli X'in bağımlı değişken üzerindeki katsayısı değerini ve n ise bağımsız değişkenin alınan maksimum gecikme sayısını ifade etmektedir. Modelin devamında bulunan $\sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k}$ denkleminde bakıldığında Y_{t-k} 'nın Bağımlı değişkenin k-inci gecikmeli değerini, θ_k , Her bir gecikmeli Y'nin katsayısını ve m 'in ise Bağımlı değişkenin alınan maksimum gecikme sayısını ifade etmektedir. Modelde bulunan ε_{yt} ise hata terimi olarak yer almaktadır.

Bu denklem, Y_t 'nin hem X değişkeninin geçmiş değerlerinden hem de kendi geçmiş değerlerinden nasıl etkilendiğini matematiksel olarak ifade etmektedir.

$$X_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^n \gamma_i X_{t-i} + \sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k} + \varepsilon_{xt} \quad (\text{model 2}) \quad (3.5)$$

Model 2 de bulunan X_t , Bağımlı değişken mevcut değerini ifade etmektedir. Model 2 de δ_2 , Sabit Terimi ifade etmektedir ve zaman serisinin ortalama değerine katkı sağlamaktadır. Burada bulunan $\sum_{i=1}^n \gamma_i X_{t-i}$ değişkeninde ise X_{t-i} , bağımlı değişkenin i- inci gecikmeli değeri γ_i ise her bir gecikmeli değer için X'in katsayısını ve n ise X için alınan maksimum gecikme sayısını ifade etmektedir. Modelin devamında bulunan $\sum_{k=1}^m \theta_k Y_{t-k}$ denklemini ise Y_{t-k} 'nın Y değişkeninin k inci gecikmeli değeri, θ_k 'nın Gecikmeli değerin kat sayısı, m nin ise Y için maksimum gecikme sayısı olarak açıklayabiliriz. Bu modelde hata terimi ε_{xt} olarak ifade edilmektedir.

Bu denklem, X_t 'nin hem kendi geçmiş değerlerinden hem de Y'nin geçmiş değerlerinden nasıl etkilendiğini göstermektedir.

Tablo 3.4. Granger Nedensellik Analizi Sonuç Örnek Tablosu

Hipotez	F-İstatistiği	p- değer	Karar
X =>Y için H0	2.45	0.08	H0 Reddedilmez. (p>0.05)
Y=>X için H0	5.32	0.01	H0 Reddedilir. (p<0.01)

Hipotez, test edilen nedenselliğin yönünü ifade etmektedir.

F-istatistiği, Granger nedensellik testinde kullanılan istatistik değeri.

p- değeri, sonuçların anlam olup olmadığını ifade etmektedir.

- $P>0.05$: Boş hipotezi reddederiz.
- $P<0.05$: Boş hipotez reddedilmez.

Karar, Boş hipotezin reddedilip reddedilemeyeceğini ifade etmektedir.

Tablo 3.5. VAR Granger Nedensellik Testi Sonuçları

GRANGER NEDENSELLİK TESTİ					
	Bağımlı Değişken	Bağımsız değişken	Chi-sq	Prob.	İlişkinin yönü
Denklem 1	LOGVERG	LOGSERG	20.51697	0.0000	Verg-> Serg
		LOGPGD	21.17457	0.0000	Verg-> pgd
		LOGFAHG	6.146817	0.0463	Verg-> fahg
		LOGFAG	1.991681	0.3694	Verg x fag
	All		56.46814	0.0000	
Denklem 2	LOGSERG	LOGVERG	12.39297	0.0000	Serg -> verg
		LOGPGD	53.34774	0.0000	Serg->pgd
		LOGFAHG	91.04023	0.5632	Serg x fahg
		LOGFAG	1.148222	0.0000	Serg->fag
	All		211.8662	0.0000	
Denklem 3	LOGPGD	LOGVERG	24.65454	0.0000	Pgd->verg
		LOGSERG	0.349022	0.8399	Pgd x serg
		LOGFAHG	81.24168	0.0000	Pgd->fahg
		LOGFAG	4.500280	0.1054	Pgd x fag
	All		325.8361	0.0000	
Denklem 4	LOGFAHG	LOGVERG	64.81513	0.0000	Fahg->verg
		LOGSERG	2.019069	0.3644	Fahg x serg
		LOGPGD	9.977145	0.0068	Fahg -> pgd
		LOGFAG	16.65787	0.0002	Fahg -> fag
	All		178.6642	0.0000	
Denklem 5	LOGFAG	LOGVERG	7.149090	0.0280	Fag - >verg
		LOGSERG	0.688517	0.7087	Fag x serg
		LOGPGD	5.520696	0.0633	Fag x pgd
		LOGFAHG	2.392548	0.3023	Fag x fahg
	All		24.23244	0.0021	

Tablo 3.5., değişkenler arasındaki Granger nedensellik ilişkilerini göstermektedir. P-değeri 0.05'ten küçük olan sonuçlar, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. P- değeri 0.05'ten büyük olan sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır ve boş hipotezleri ifade etmektedir.

Tablo 3.5 'de yer alan Granger nedensellik testi sonuçlarına göre;

Denklem 1 için %1 anlamlılık düzeyine göre vergi gelirlerinden, personel giderlerine ve sermaye giderlerine doğru Granger Nedensellik ilişkisi bulunmaktadır, %5 anlamlılık düzeyinde vergi gelirlerinden faiz hariç bütçe giderlerine doğru Granger Nedensellik ilişkisini bulunmaktadır. Ancak vergi gelirlerinden faiz giderlerine doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Denklem 2 için %1 anlamlılık düzeyine göre sermaye giderlerinden, vergi gelirlerine, personel giderlerine ve faiz giderlerine doğru Granger Nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak sermaye giderlerinden faiz hariç bütçe giderlerine doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Denklem 3 için %1 anlamlılık düzeyine göre Personel giderlerinden vergi gelirlerine ve faiz hariç bütçe giderlerine doğru Granger Nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak personel giderlerinden sermaye giderlerine ve faiz giderlerine doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Denklem 4 için %1 anlamlılık düzeyine göre faiz hariç bütçe giderlerinden vergi gelirlerine, personel giderlerine ve faiz giderlerine doğru Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak faiz hariç bütçe giderlerinden sermaye giderlerine doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

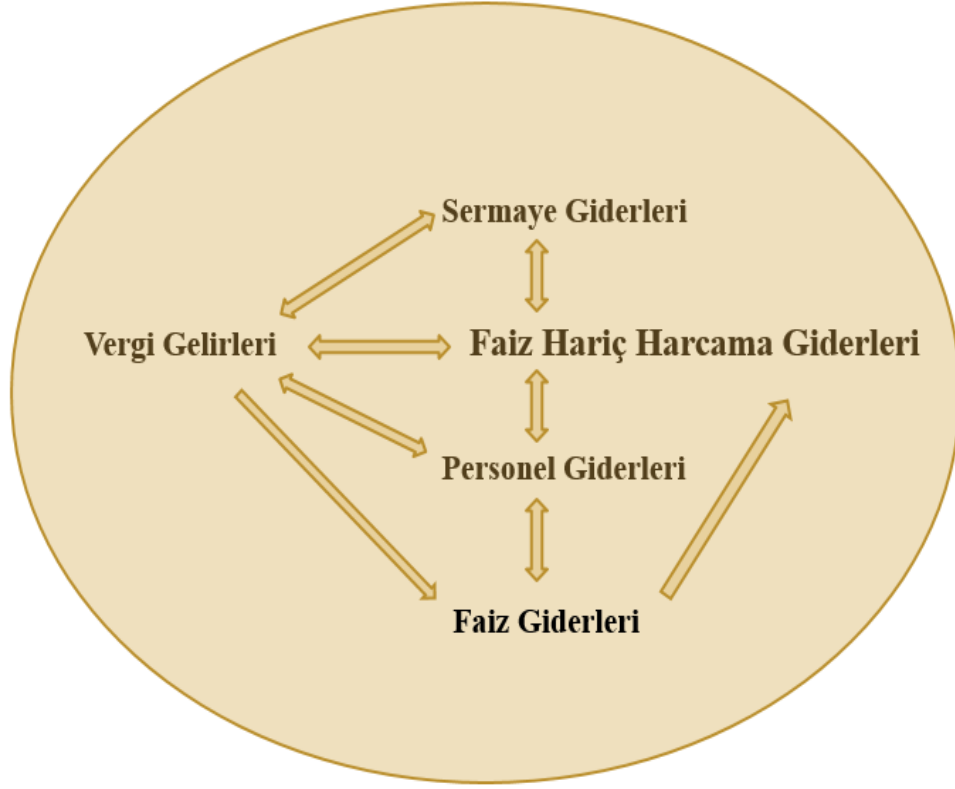
Denklem 5 için %1 anlamlılık düzeyine göre faiz giderlerinden vergi giderlerine doğru Granger Nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak faiz giderlerinden sermaye giderlerine, personel giderlerine ve faiz hariç bütçe giderlerine doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Granger nedensellik testine tabi tutulan denklem 1, denklem 2, denklem 3, denklem 4 ve denklem 5 birlikte değerlendirildiğinde vergi gelirleri ile sermaye giderleri arasında, vergi gelirleri ile personel giderleri arasında ve personel giderleri ile faiz hariç giderler arasında istatistiksel olarak anlamlı çift yönlü nedensellik ilişkisini bulunmaktadır.

Tablo 3.5'de yer alan Granger nedensellik analizi, vergi gelirleri, sermaye giderleri, personel giderleri ve faiz hariç bütçe giderleri birbirleri üzerinde anlamlı nedensellik ilişkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, faiz giderlerinin bu değişkenler üzerinde anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Tüm değişkenler bir arada incelendiğinde, her modelin incelenen giderleri önemli ölçüde etkilediği ve bu etkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

Tablo 3.5'e göre kamu harcamalarından vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bir başka ifade ile Kamu harcamalarında meydana gelen değişim vergi gelirlerini etkilemektedir.

Şekil 2.1. Kamu Gelirleri ve Harcama Türleri Arasındaki İlişkiler Şeması

Tablo 3.5. 'de yer alan değişkenler arasındaki ilişki sonuçları Şekil 2.1 'de görsel olarak yer almaktadır. Şekil 2.1. 'e bakıldığında Vergi gelirleri ile sermaye giderleri, faiz hariç bütçe giderleri ve personel giderleri arasında karşılıklı ilişki bulunmaktadır. Aynı şekilde sermaye giderleri ile faiz hariç bütçe giderlerinin, faiz hariç bütçe giderleri ile personel giderlerinin, personel giderleri ile faiz giderlerinin arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ancak Vergi vergilerinden faiz giderlerine doğru ve faiz giderlerinden faiz hariç bütçe giderlerine doğru tek yönlü ilişki bulunmaktadır.

Tablo 3.6. Granger Nedensellik Analiz Sonuçları

BOŞ HİPOTEZLER	F İSTATİSTİK	OLASILIK	DEĞERLENDİRME
LOGVERG –LOGFAG	1.991681	0.3694	Grangeri değildir.
LOGSERG-LOGFAHG	91.04023	0.5632	Grangeri değildir.
LOGPGD - LOGSERG	0.349022	0.8399	Grangeri değildir.
LOGPGD - LOGFAG	4.500280	0.1054	Grangeri değildir.
LOGFAHG-LOGSERG	2.019069	0.3644	Grangeri değildir.
LOGFAG - LOGSERG	0.688517	0.7087	Grangeri değildir.
LOGFAG - LOGPGD	5.520696	0.0633	Grangeri değildir.
LOGFAG - LOGFAHG	2.392548	0.3023	Grangeri değildir.
Not: Yukarıdaki tablo Granger Nedensellik Analizi sonucunda elde edilen H_0 hipotezlerini temsil etmektedir.			

Tablo 3.6’da yer alan Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre, incelenen hipotezlerin p-değerleri %5’lik anlamlılık seviyesinin üzerinde bulunmakta olup, bu durum LOGVERG- LOGFAG, LOGSERG- LOGFAHG, LOGPGD- LOGSERG, LOGPGD- LOGFAG, LOGFAHG- LOGSERG, LOGFAG- LOGSERG, LOGFAG- LOGPGD ve LOGFAG- LOGFAHG değişken çiftleri arasında Granger nedensellik ilişkisi bulunmadığını göstermektedir.

Uzun dönem nedensellik analizi için kullanılan Granger nedensellik testinden elde edilen veriler ise harcama-vergi hipotezini destekler nitelikte sonuçlar ortaya koyduğu belirtilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişki, devletlerin mali yapısını şekillendiren ve kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Harcamaların gelirlerden fazla olması durumunda ortaya bütçe açıkları çıkmaktadır. Ortaya çıkan bütçe açıkları kontrol altında tutulmadığında ülke ekonomisinde sarsılmalar meydana gelmektedir. Ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir kamu maliye politikalarının belirlenmesi açısından bütçe açıklarının minimum seviyede olması önem arz etmektedir. Bundan kaynaklı olarak harcamaların kontrol altında tutulması ve gelir artırıcı politikaların belirlenmesi adımlarına öncelik tanınmaktadır. Kamu gelirlerinin artırılması için adil ve etkin vergi sistemini destekleyen, vergi kaçakçılığıyla mücadele yöntemlerini temel alan ve kayıt dışı ekonominin azaltılmasına yönelik politika çalışmalarına yönelmek gerekebilmektedir. Aynı zamanda kamu gelirlerini adil ve etkinliğini artırıcı yönde uygulanacak politikalar aynı özellikleri kamu harcamaları alanında da içermelidir ki etkin kamu harcamaları sayesinde gereksiz giderler azaltılması yoluyla tasarruf politikalarına zemin oluşturulabilsin.

Ekonomik büyümeyi desteklemek için yapısal reformlar ve istihdam odaklı politikalar uygulanması, bütçe dengesi üzerinde dolaylı da olsa olumlu etkiler yaratır. Ancak, kamu borcunun dikkatli bir şekilde yönetilmesi ve mali disiplinin korunması, uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamak açısından önemlidir. Bu önlemler, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleriyle birleştğinde, bütçe açıklarının kontrol altına alınmasına ve ekonomik refahın artmasına önemli katkılar sunar.

Çalışmada 2006-2024 yılları vergi gelirleri, personel giderleri, sermaye giderleri, faiz giderleri ve faiz hariç bütçe giderleri verilerine ait analiz ve yorumlar yer almaktadır. 2006-2024 yılları kamu gelirlerine bakıldığında gelir kalemlerini büyük bölümünü vergilerin oluşturduğu görülmüştür. Gelir vergisi, Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Kurumlar Vergisi gibi vergi türleri, toplam bütçe gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Yıllar itibarıyla bu vergi gelirleri, ekonomik, sosyal ve politik faktörlere bağlı olarak dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle KDV'nin bütçe gelirleri içindeki yüksek payı, geniş uygulama alanı ve kolay tahsil edilebilirliği ile açıklanabilir. Bununla birlikte, vergi gelirlerinin dağılımı ve oranları, küresel finansal krizler, COVID-19 pandemisi ve ekonomik reform süreçlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Örneğin, 2008 Küresel Ekonomik Krizi sırasında özel tüketim harcamalarındaki düşüş, ÖTV gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. Buna

karşılık, aynı dönemde gelir vergisi gelirleri kontrollü bir artış sergileyerek istikrarını korumuştur. Bu durum, vergi gelirlerinin ekonomik olaylara ve farklı vergi türlerinin yapısal özelliklerine duyarlılığını göstermektedir.

2020-2021 yılları kamu gelirleri özellikle COVID-19 pandemisinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Pandemi etkisiyle meydana gelen döviz kuru dalgalanmaları ve yükselen otomobil fiyatları ÖTV gelirlerinde artışa yol açmıştır. Ayrıca, artan ihracat gelirleri ve enflasyon, son yıllarda kurumlar vergisi tahsilatlarının büyümesine katkı sağlamıştır. Genel olarak, kamu gelirlerinin toplam bütçe içerisindeki payı ekonomik koşullara göre değişmekte olup, vergi gelirleri ülkenin en önemli finansman kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

Vergi gelirleri, kamu gelirleri içinde yer alarak devletin ekonomik ve toplumsal harcamalarını doğrudan yönlendirme gücüne sahiptir. Bu kapsamda, elde edilen kamu gelirleri eğitim, sağlık, altyapı yatırımları ve sosyal güvenlik gibi temel kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılmaktadır. Temel finansman kaynaklarını oluşturan kamu gelirleri, ekonomik krizler ile olağan ve olağandışı durumların etkisine açık olduğu gibi, kamu harcamaları da bu süreçlerden doğrudan etkilenmektedir. Özellikle 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve COVID-19 pandemisinin yaşandığı olağandışı dönemlerde artan sosyal harcamalar ve ekonomik teşvik paketleri, devlet bütçesinde değişikliklere yol açmıştır. 2006-2024 yılları arasındaki kamu harcamalarında, yaşanan ekonomik ve sosyal olayların etkisiyle değişiklikler meydana gelmektedir. Toplam kamu giderlerinde sürekli artış görülmektedir bu artışın büyük çoğunluğunu transfer harcamalarından kaynaklanmaktadır. Toplam kamu giderlerindeki sürekli artış, en büyük payı transfer harcamalarının almasıyla, devletin sosyal güvenlik, sağlık ve destek ödemlerine ağırlık verildiğini göstermektedir. Kriz dönemlerinde cari ve sağlık harcamaları artırılırken, özellikle 2018 sonrası kur krizi ve yüksek faiz oranlarının etkisiyle yatırım harcamalarında sınırlı bir artış gözlemlenmiştir.

Kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin ekonomik büyüme ve toplumsal refaha etkisi literatürde farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiş ve farklı hipotezlerle teorik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu hipotezler; vergi-harcama hipotezi, harcama-vergi hipotezi, mali senkronizasyon hipotezi ve kurumsal farklılık hipotezleridir.

Vergi-harcama hipotezi, vergi gelirlerindeki artışın kamu harcamalarını artırdığını işaret etmektedir. Bu hipotezi destekleyen geniş bir literatür bulunmaktadır. Örneğin, Fuess vd. (2003), Obioma ve Ozughalu (2010), Dökmen (2012) ve Yinusa vd. (2017) farklı ülke grupları üzerine yaptıkları çalışma sonuçları bu hipotezi desteklemektedir.

Türkiye bağlamında ise, Yılancı vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen ekonometrik analiz, bu hipotezin geçerliliğini ortaya koymaktadır. Literatürde, vergi gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, farklı ülkeler ve dönemler için çeşitli sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Günaydın (2000), Terzi ve Otlular (2006), Çavuşoğlu (2008), Zortuk ve Uzgören (2008), Wahid (2008) ve Barış (2012) gibi araştırmalar, Türkiye'nin çeşitli dönemlerine ait veriler üzerinden yaptıkları analizlerle harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, Maynard ve Guy (2009) Barbados örneğinde, kamu harcamalarından vergi gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuş ve harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, vergi gelirlerinin artmasının kamu harcamalarının artırılmasına yol açtığını ve bunun da vergi-harcama hipotezinin geçerliliğini desteklediğini göstermektedir. Literatürde vergi-harcama ve harcama-vergi hipotezini destekleyen çalışmaların yanı sıra mali senkronizasyon ve kurumsal farklılık hipotezlerini destekleyen çalışmalarda bulunmaktadır. Mali senkronizasyon hipotezi, kamu gelirleri ile harcamaları arasındaki çift yönlü ilişkiyi açıklamaktadır.

Chang ve Chiang (2009), 15 OECD ülkesi için gerçekleştirdikleri çalışmada mali senkronizasyon hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye için ise analiz sonuçları; Akar (2014)'ın çalışmasında kısa dönemde, Karadeniz (2017)'in çalışmasında ise uzun dönemde mali senkronizasyon hipotezini desteklediğini göstermektedir.

Benzer şekilde, Arslan (2019) ve Samancı ve Noyan (2023), Türkiye'de yaptıkları çalışma sonuçları da mali senkronizasyon hipotezini geçerli olduğunu desteklemektedir. Takumah (2014) Gana ekonomisi için, Sulejmani ve Alili (2017) ise Makedonya için gerçekleştirdikleri analiz sonuçları mali senkronizasyon hipotezini desteklemektedir. Bu bulgular, kamu gelirleri ve harcamaları arasındaki ilişkinin ülkelerin ekonomik koşullarına bağlı olarak şekil aldığını ve hipotezin uluslararası düzeyde önemli bir açıklama gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Literatür taraması yapıldığında, kısa dönem analizlerinde genellikle Johansen Eşbütünleşme ve VAR yöntemlerine başvurulduğu, uzun dönem ilişkilerinde ise daha fazla Granger Eşbütünleşme testi kullanıldığı görülmektedir. Bu tercihler, kullanılan verilerin zaman serisi özelliklerine ve analiz amacına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Uzun dönemli ilişkilere odaklanmak, değişkenler arasındaki kalıcı ve istikrarlı bağlantıları incelemek için önemlidir.

Bu çalışmada da Türkiye'ye ait uzun dönem kamu gelirleri ve kamu harcamaları verileri kullanıldığı için, bu tür uzun vadeli ilişkileri doğru bir şekilde modellemek amacıyla Granger Eşbütünleşme testi tercih edilmiştir. Bu test, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi belirlemek ve bu ilişkilerin nedensellik yönlerini incelemek açısından oldukça uygun bir yöntemdir.

Bu çalışmada, kamu gelirleri ve kamu harcamaları arasındaki ekonometrik veriler arasındaki nedensellik ilişkisi, literatürde yer alan "vergi-harcama", "harcama-vergi", "mali senkronizasyon" ve "kurumsal farklılık" hipotezleri çerçevesinde incelenmektedir. Bu hipotezler, Türkiye için 2006-2024 yılları arasındaki vergi gelirleri ve sermaye giderleri, personel giderleri, faiz giderleri ve faiz hariç bütçe giderleri olmak üzere beş alt kalem üzerinden analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, 2006-2024 yıllarını kapsayan Türkiye ekonomisine ait ekonometrik veri setine dayalı olarak, uzun dönemde harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde de harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşan çeşitli çalışmalar bulunmakta olup, bu çalışmayla literatürdeki diğer araştırmalar arasında belirgin benzerlikler bulunmaktadır.

Özellikle, çalışma sonuçları Günaydın (2000), Terzi ve Otlular (2006) tarafından kullanılan yöntemle elde edilen sonuçlara paralel bir şekilde, harcama-vergi hipotezini desteklemektedir. Bunun yanı sıra, Çavuşoğlu (2008)'nin farklı bir yöntem kullanmasına rağmen, çalışmasında ulaştığı sonuçlar da harcama-vergi hipotezinin geçerliliğini kanıtlamaktadır. Ayrıca, Zortuk ve Uzgören (2008)'in analiz yöntemlerinin farklı olmasına rağmen bu çalışmada elde edilen bulgular da harcama-vergi hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. Bu durum, harcama-vergi hipotezinin Türkiye için farklı dönemler ve çeşitli analiz yöntemleriyle sınanmış olmasına rağmen geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, uzun dönemli bütçe dengesinin sağlanması, harcamaların önceden belirlenmesi ile mümkün olabilmektedir.

Çavuşoğlu'na göre, bütçe açığını minimum seviyeye indirmek ve sürdürülebilir bir kamu maliyesi oluşturmak için vergi tabanının genişletilmesi ve dolaylı vergilere bağımlılığın azaltılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Terzi ve Otlular'a göre bütçe açıklarının artmasının temel nedeni, kaynak oluşturulmadan gerçekleştirilen harcamalardır. Bu bağlamda, kamu harcamalarının gerekliliği konusunda daha titiz çalışmalar yapılmalı ve gelir politikaları daha etkin bir şekilde tasarlanmalıdır. Çağlar ve Yavuz'un çalışmasında ise, bütçe açığını azaltmak için kamu harcamalarının sınırlandırılmasının önemli olduğu vurgulansa da, pandemi gibi olağanüstü dönemlerde ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle bu hedefin uygulanmasının

güç olduğu belirtilmektedir. Enflasyon, azalan satın alma gücü, enerji sübvansiyonları ve artan faiz ödemeleri gibi faktörler, kamu harcamalarının kısa vadede azaltılmasının önünde engel olmaktadır. Bu durum, bütçe dengesini sağlamak için harcamaların kısılmasından ziyade farklı mali stratejilerin uygulanmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, (2003). T.C. Resmi Gazete, 25326, 24 Aralık 2003.

Akar, S. (2014). Türkiye'de Bütçe Gelir ve Harcamalarının Ampirik Analizi. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, *Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 8(1),141-159.

Akbulut, H., & Yereli, A. B. (2016). Kamu gelirleri ve kamu harcamaları nedensellik ilişkisi: 2006-2015 dönemi için Türkiye örneği. *Sosyoekonomi*, 24(27), 103-120.

Akçağlayan, A. & Kayıran, M. (2010). Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Gelirleri: Nedensellik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi*, 5(2), 129-146.

Akdogan, A. (2003). Kamu Maliyesi, Gazi Kitabevi.

Akdoğan, A. P. (2019). Kamu Maliyesi (s. 105-119). Gazi Kitabevi.

Alili Sulejmani, L. & Alili, A. (2017). Casual Impact Of Public Revenues And Public Expenditures In Repucluc Of Macedonia. *Sarajevo Business and Economics Review*,35, 119-134.

Altay, A. P. (2019). Kamu Maliyesi "Teorisi, Gelişimi, Kapsamı". Seçkin Yayıncılık, Ankara, s. 145-145.

Arslan, A. (2002). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik ve Denetim. *Maliye Dergisi*,140,76-89.

Arslan, Ş. N. (2019). *Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki Simetrik ve Asimetrik İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Trabzon.

Aslıkara, F. (2019). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.

Aydın, S. & Çaşkurlu, E. (2013). Kamu Maliyesi. Gazi Kitapevi.

Aytaç, D. (2004). *Türkiye’de Bütçe Harcamalarının Gelişimi: Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Aziz, M. A. Vd.** (2000). Testing for Causality Between Taxation and Government Spending: An Application of Toda-Yamamoto Approach. *Pertanika Journal Of Social Science & Humanities*, 8(1), 45-50.
- Baffes, J. & Shah, A.** (1994). Causality and Comovement Between Taxes and Expenditures: Historical Evidence From Argentina, Brazil and Mexico. *Journal of Development Economics*, 44(2), 311-331.
- Bahçe, A. B. & Beyazit, S. A.** (2023). Kamu Gelirlerinde Vergi Gelirlerinin İç Borçlanma Ve Dış Borçlanma Üzerindeki Eşbütünleşme Analizi: 2000-2021 Yılları Arası Türkiye Örneği. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (117) 9432-9444.
- Balsever, B.** (2023). *Vergi-Harcama Teorileri: G- 7 Ülkeleri Üzerine Ampirik Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barış, Ö.** (2012). *Kamu Harcamaları ve kamu Gelirleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2005)*. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Barua, S.** (2005). An Examination Of Revenue And Expenditure Causality İn Bangladesh: 1974-2004. *Policy Analysis Unit (Pau)*.
- Bulut, C.** (2002). Kamu Sektörü ve Harcamalarının Ekonomik etkileri, *Qafqaz Ünivwersitesi Gazetesi*. 38(11), 43-56.
- Chang, T. & Chiang ,G.** (2009). Revisiting The Government Revenue-Expenditure Nexus: Evidence From 15 Oecd Countries Based On The Panel Data Approach. *Finance A Úvčr-Czech Journal Of Economics And Finance*, 59, 2.
- Çağlar, A. E., & Yavuz, E.** (2022). Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları İlişkisinin Araştırılması: Fourier Yaklaşımları İle Kanıtlar. *Business And Economics Research Journal*, 13(4), 657-669.
- Çavuşoğlu, A.T.** (2008) . Türkiye’de Kamu Gelirleri ve Harcamaları Arasındaki İlişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Dumlu Pınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 143-160.
- Çelik, M.** (2018). Vergi Politikalarının Sosyal Refah ve Kaynak Kullanımı Üzerindeki Etkisi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 25(3), 78-95.
- Dada, M, A.** (2013). Empirical Investigation Of Government Expenditure And Revenue Nexus; Implivation For Fsical Sustainability İn Nigeria. *Journal Of Economics And Sustainable Development*, 4(9), 135-146.

- Didinmez, İ. & Günel, T.** (2022). Mali Yanılsama Hipotezi Çerçevesinde Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları İlişkisi: Türkiye Örneği. *International Journal Of Public Finance*, 7(2), 385-406.
- Diler, H. G.** (2011). Kamu harcamaları-ekonomik büyüme: Türkiye ekonomisi üzerine bir uygulama. Yayınlanmış Tez: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat AnaBilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Dökmen, G.** (2012). Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Panel Nedensellik Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (2),115-143.
- Emeloğlu, Obioma, C. & Ozughalu, M.** (2010). An Examination Of The Relationship Between Government Revenue And Government Expenditure İn Nigeria: Cointegration And Causality Approach. *Economic And Financial Review*, 48(2), 35-57.
- Edizdoğan, N.** (2007). Kamu Maliyesi. Ekin Kitabevi.
- Eğilmez, M.** (2016). Kamu Maliyesi. Remzi Kitap Evi.
- Erginay, A.** (1976). Kamu Maliyesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Erginay, A.** (2005). Kamu Maliyesi, Savaş Yayınları.
- Fues, Scott M. Vd.** (2003), Tax Or Spend, What Causes What? Reconsidering Taiwan’S Experience. *International Journal Of Business And Economics*, 2 (2), 109-119.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (GIB)** (2024). 2006-2024 yılları merkezi bütçe gerçekleşme raporları. [Erişim: 10.11.2024, Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü]
- Geyik, O. & Aydın, M-S.** (2021). Maliye Politikası Aracı Olarak Kamu Harcamaları İle İnsani Gelişme Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bulgular (1990 – 2019). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* ,10 (3), 2066-2084.
- Guliyev, A.** (2023). Türkiyede Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: ARDL Modeli Yaklaşımı ve Granger Nedensellik Analizi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi. Ekonometri Anabilim Dalı. Kütahya.
- Günaydın, İ** (2004). Vergi-Harcama Tartışması: Türkiye Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(2), 163-181.

- Güngöl, M. & Güllü, M.** (2023). Kamu Harcamaları İle Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Seçilmiş Üst-Orta Gelir Grubu Ülkeler İçin Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Ampirik Bir Analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 20 (1).
- Kamacı, A. & Kurt, O.**, (2021). Kamu harcamaları ile vergi gelirleri ilişkisi: pandemi öncesi ve sonrası için bir değerlendirme. *Journal of Life Economics*. 8(4):455-462.
- Karaaslan, E.** Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması. *Mali klavuz*. 30. [Erişim: 10.10.2024, <https://erkankaraarslan.net/makaleleri/kamu-harcamalarinin-siniflandirilmesi>]
- Karaca, C.** (2021). Kamu Maliyesi. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Karadeniz, F.** (2017). Kamu Gelirleri ve Kamu Harcamaları Arasındaki ilişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz: Türkiye Örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Karaş, G., Vd.** (2023). Türkiye’de Kamu Harcamaları İle Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki Fourier Eşbütünleşme Ve Nedensellik Analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (İktisad)*, 8 (20), 294-311.
- Kaya, B.** (2021). Kamu Harçları ve Ücretlerinin Hukuki Çerçevesi. *Maliye Dergisi*, 34(2), 45-67.
- Maynard, T. & Guy, K.** (2009). The Causal Relationship Between Government Expenditure and Tax Revebue in Barbados. Central Bank of Barbados. Research Department Working Paper, 1-14.
- Mehrara, M. & Pahlavani, M.** (2011). Government Revenue And Government Expenditure Nexus İn Asian Countries: Panel Cointegration And Causality. *International Journal Of Business And Social Science*, 2(7), 199-207.
- Mere, M.** (2006). *Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Merder, E.** (2020). Relationship Between Public Expenditures And Public Revenues In Turkey. Çankaya Üniversitesi, Ekonomi Bölümü. Çankaya.
- Mutascu, M.** (2016). Government Revenues And Expenditures İn The East European Economies: A Bootstrap Panel Granger Causality Approach. *Eastern European Economics*, 54(6), 489-502.

- Nadaroğlu, H.** (1998). Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi.
- Narayan, P. K. & Narayan S.** (2006). Government Revenue And Government Expenditure Nexus: Evidence From Developing Countries. *Applied Economics*, 38(3), 285-291.
- Oktayer, N. P.** (2013). Kamu Maliyesi (s. 149-157). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Orhaner, E.** (2000). Kamu Maliyesi. Gazi Kitabevi.
- Öner, E.** (1986). Kamu Maliyesi, Nadir Kitabevi.
- Özbaran, M.** (2004). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi. *Sayıştay Dergisi*, 53.
- Özdemir, N.** (2020). Kamu Gelirlerinin Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkileri. *İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 45-62.
- Özmen, İ.** (2010). Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980-2008). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, E.** (2020). Vergi ve Resim Arasındaki Farklar. *Kamu Maliyesi Dergisi*, 12(1), 25-40.
- Paleologou, S. M.** (2013). Asymmetries In The Revenue–Expenditure Nexus: A Tale Of Three Countries. *Economic Modelling*, 30, 52–60.
- Pehlivan, O.** (2018). Kamu Maliyesi. Celepler Matbaacılık.
- Pınar, A.** Türkiye’de Kamu Gelirleri Yapısındaki Değişmeler ve Vergi Yüğü (1980-1990). *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 47(3), 1992, S.287-298.
- Sadıq, T.** (2010). The Causality Between Revenues And Expenditure Of The Federal And Provincial Governments Of Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 49(4), 651-664.
- Samancı, M. & Noyan, E.** (2023). Türkiye Yüzyılında Kamu Harcamaları Ve Kamu Gelirleri İlişkisi: Var Analizi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 6(1), 2-11.
- Seçme, Z. O.** (2010). Kamu Harcamaları Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Smith, A.M.C., Vd.** (2011). Consumption Taxes In Developing Countries-The Case Of The Bangladesh Vat. *Imf Working Paper*, 82.

- Sunal, Orçun.** (2024). Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şen, H.** (2017). Kamu Gelirlerinin Gelişimi Ve Vergi Verimliliği. *Vergi Dünyası Dergisi*, 39(4), 112-126.
- Şen, M.** (2019). Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şener, O.** (1998). Kamu Maliyesi, Alkım Yayınevi.
- Takumah, W.** (2014). Munich Personal Repec Archive, The Dynamic Causal Relationsihp Between Government Revenue And Gavernment Expenditure Nexus İn Ghana.
- Telli, E.** (2021). Türkiye’de Kamu Harcamaları Alanındaki Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 64-77.
- Terzi, H., & Oltulular, S.** (2006). Harcama-Vergi Geliri Hipotezi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 1-18.
- Tuğlu, D.** (2018). Finansal Kriz Dönemlerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1998-2018 Türkiye Örneği. Aksaray Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, T. & Karakaş, M.** (2018). Devlet Harcamaları ve Gelirleri Arasındaki İlişki: Doğrusal Olmayan Sınır Testi Yaklaşımı (Nardl). *Sosyoekonomi Dergisi*, 26(36),33-48.
- Türkal, H.** (2003). İç ve Dış Borçlanmanın Ekonomi Üzenindeki Etkilerinin Karşılaştırılması, Maliye Seçme Yazılar. [Erişim: 15.10.2024, https://www.researchgate.net/publication/332269224_Ic_ve_Dis_Borclanmanin_Ekonomi_Uzerindeki_Etkilerinin_Karsilastirilmesi]
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)** Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) (2024). [Erişim:10.11.2024, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/archiveMarket/>]
- Ulutürk, S.** (1998). Türkiye’de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü. Akçağ Yayınları. Ankara, 1998.
- Ünen, Ç.** (2015). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisinde Wagner Yasası Analizi (1998-2014)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- Yılancı, V., Vd.** (2020). Türkiye’de Kamu Harcamaları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Frekans Alanda Asimetrik Testinden Kantılar. *Sayıştay Dergisi*, 31(116), 121-139.
- Yıldız, F., Demirkılıç, Y.** (2022). Kamu Harcamaları ve Vergi Gelirleri İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği (1972 – 2020), *Vergi Raporu*, 273, (57-81).
- Yılmaz, B. P.** (2018). Maliye (Maliye Teorisi, Kamu Harcamaları, Kamu Gelirleri, Kamu Borçları, Maliye Politikası) (s. 95-98). DER Kitabevi.
- Yılmaz, E.** (2019). Kamu Gelirleri ve Kalkınma Politikaları Üzerindeki Etkileri. *Kalkınma ve Maliye Dergisi*, 10(2), 45-60.
- Yılmaz, Ö. & Kaya, V.** (2005). Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 257-2.
- Yinusa, O., Vd.** (2017).The Revenue- Expenditure Nexus İn Nigeria: Asymmetric Cointegration Approach. *South- Eastern Europe Journal Of Economics*. 15(1), 47-61.
- Zortuk, M., & Uzgören, N.** (2008). The Relationship Between Bhe Taxation And Government Expenditure İn Turkey–Bounds Test Approach. *Banks And Banks Systems*, 3 (1), 57 – 61.
- Wahid, A. N.M.** (2008). An Emprical Investigation On The Nexus Between Tax Revenue And Government Spending: The Case Of Turkey. *International Research Journal Of Finance And Economics*, 16, 4.

